O’ZBEKISTAN RESPUBLIKASI JOQARI HA’M WORTA ARNAWLI BILIMLENDIRIW MINISTIRLIGI

BERDAQ ATINDAG’I QARAQALPAQ MA’MLEKETLIK UNIVERSITETI

SOCIAL-EKONOMIKALIQ FAKULTETI
<<Ekonomika >> KAFEDRASI’

MAK na jiberilsin
Dekan ______________dos.T.Jiemuratov
<<_______>>____________2014 j

5340100<<EKONOMIKA>> bakalavr ta’lim bag’dari 4-kurs studenti

Dawenov Zinatdin

«Ka`rxanani menshiklestiriw tiykari’nda o`ndiris na`tiyjeligin artti’ri’w» atamasindag’i

PITKERIW QA’NIGELIK JUMI’SI’

MAK na usinis etilsin

Student:__________________ Dawenov Zinatdin

Kafedra baslig’i’ ilimiy basshi :

doc.Z.Baltasheva_________ _____________doc.J.Esmurzaev

<<___>>__________2014 j.

No’kis -2014 j

M a z m u n ı :

	Kirisiw ____	3
I-bap	**Ekonomikanı erkinlestiriw sharayatında ka`rxananı menshiklestiriwdin` za`ru`rligi ha`m onın` o`zgeshelikleri**____	5
1.1.	Ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriwdegi tiykarg`ı maxset ha`m wazıypaları ____	5
1.2.	Respublikamızda ka`rxananı basqarıwdın` progressiv basqıshları ____	9
II-bap	**Ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriwde o`ndiris na`tiyjeliginin` tutqan ornı ha`m olardın` analizi** ____	15
2.1.	Ekonomikanı erkinlestiriwde ka`rxananı menshiklestiriw sistemasın reformalawdın` baslı bag`darları ____	15
2.2.	Ka`rxananı menshiklestiriwdin` ekonomikalıq na`tiyjeligi ha`m onın` analizi____	21
III-bap	**Respublikamızda mu`lkshiliktin` ha`r qıylı formaların rawajlandırıw jolları** ____	40
3.1.	Ma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw xızmetin rawajlandırıw strategiyası ____	40
3.2.	Ka`rxanalardı menshiklestiriw tiykarında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw ____	47
	Juwmaqlaw____	57
	Paydalanılg`an a`debiyatlar dizimi____	61

K I R I S I W

Temanın` aktuallıg`ı. O`zbekstan respublikası o`z g`a`rezsizligine erisiw menen ekonomikanın` putkilley jan`a bag`darına bazar ekonomikasına o`tiwi rejelestirilgen ekonomikalıq qatnasıqlar ha`m xojalıq jurgiziwdin` jan'a formaları, jan`a ekonomikalıq qatnasıqların payda etti.

Bazar ekonomikasının` tiykarg`ı o`zgesheligi sonnan ibarat, ol ma`mleketlik sektordı qısqartıw esabında jeke sektordı, a`sirese kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw za`ru`rligin keltirip shıg`armaqta. Usı sektordı rawajlandırıw bolsa xu`kimetimiz alıp barıp atırg`an ekonomikalıq reformalardın` en` za`ru`rli bag`darlarının` biri bolıp esaplanadı.

Bu`gingi ku`ni ma`mleketimiz ta`repinen isbilermenliktin` huquqıy, sotsiallıq, ekonomikalıq tiykarları jaratılıp ha`m jetilistirilip barılmaqta. Anıg`ıraq etip aytatug`ın bolsaq, ha`r tu`rli menshik formalarının` ten`ligi konstitutsion ta`rtipte belgileniwi ha`m sonın` tiykarında «Isbilermenlik haqqında»g`ı Nızamının` qabıl etiliwi jeke ta`rtiptegi isbilermenlik xızmeti, mikrofirmalar, kishi ha`m jeke ka`rxanalardı sho`lkemlestiriw ha`mde olardı rawajlandırıwdın` huquqıy bazası sıpatında isbilermenler ushın ken` jol ashıp berdi. «Menshik haqqında»g`ı, «Ma`mleketlik ka`rxanalardı ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp ha`m onı menshiklestiriw haqqında»g`ı Nızamlar ha`m basqa huquqıy hu`jjetlerdin` ku`shge kiritiliwi kishi biznes ha`mde jeke isbilermenliktin` rawajlanıwı ushın za`ru`rli sharayatlar jaratılg`an.

O`zbekistanda menshik tu`rlerinin` payda bolıwı ha`m ha`r tu`rli xojalıq ju`rgiziwdin` jan`a formaların`ın` qarar tabıwı bazar qatnasıqlarının` mexanizmi bolıp esaplanadı.

Ekonomikanı erkinlestiriw jag`dayında tovar o`ndiriwshiler ha`m xızmet ko`rsetiwshiler erkin tu`rde xızmet ko`rsetedi. Olardın` erkin

tu`rde ha`reket etiwin xarakterlewshi qa`siyetlerdin` biri, mu`lk o`zinin` haqıyqıy iyesin tabadı. Bazar qatnasıqları jag`dayında tu`rli menshik formalarına ta`n bolıp, olardın` en` baslısı o`ndiris qurallarına iyelik etiwdin` jeke menshik forması bolıp tabıladı. Ma`mleketke qaraslı bolg`an mu`lkti menshiklestiriw ha`m onı ja`ma`a`tlik menshikke aylandırıw ko`plegen mashqalalardı sheshiw menen baylanıslı bolg`an protsess bolıp tabıladı.

Respublikamızda bazar qatnasıqlarına o`tiw protsessinde ekonomikamızda a`melge asırılıp atırg`an mashqalalı wazıypalardın` biri, mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp, onı menshiklestiriw ha`mde ko`p ukladlı xojalıq formalarına aylandırıw bolıp tabıladı.

A`sirese, mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp ekonomikalıq reformalar o`tkeriw jolı menen a`melge asırılmaqta ha`m na`tiyjede, menshiklik toparların qa`liplestiriwge imkaniyat jaratıldı.

Ekonomika quramında sho`lkemlestirilip atırg`an menshik toparı, kishi biznes ha`mde jeke isbilermenlikke ayrıqsha itibar berilip, olardı qollap-quwatlap olarg`a mu`mkinshilikler jaratıp berilmekte. Bıyılg`ı jıldı Respublikamız basshısının` baslaması menen «Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik jılı» dep atalawı O`zbekstannın` bu`gingi protsess da`wirinde usı tarawg`a ma`mleket siyasatının` ayrıqsha itibar qatalıwı lazım bolg`an en` baslı bag`darlarının` biri ekenliginen ibarat.

**Bul pitkeriw qa`nigelik jumısının` maqseti ha`m wazıypaları** sonnan ibarat ma`mleketimizde bazar qatnasıqlarına o`tiw protsessinde mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp, onı menshiklestiriw ha`m ko`p ukladlı xojalıq formalarına aylandırıw, menshiklik toparların qa`liplestiriw na`tiyjesinde kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw bolıp tabıladı.

**Pitkeriw qa`nigelik jumısının` jan`alıqları** - O`zbekstan Respublikasında a`melge asırılıp atırg`an ekonomikalıq reformalar menshik formalarının` rawajlanıwı ushın mu`mkinshiliklerdin`

jaratılg`anlıg`ı, menshik formalarının` ishinde en` a`hmiyetke iye bolg`an kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik xızmetin rawajlandırıw, O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` 2003 jıl qabıl etilgen Pa`rmanında «O`zbekstannın` ekonomikasında jeke sektordın` u`lesi ha`m a`hmiyetin tu`pten asırıw boyınsha ilajlar haqqında» bolıp, onda jeke isbilermenlikti elede rawajlandırıw, onı basqarıw printsiplerin jetilistiriw, olardın` islerine joqarıdan aralasıwlarına shek qoyıwları ko`rsetilgen.

Pitkeriw qa`nigelik jumısının` obiekti Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komiteti materialları analiz etip u`yrenildi. Jumıstı jazıwda o`zbek, orıs ha`m basqada avtorlardın` kitapları, ilimiy miynetleri, Respublika Prezidenti ta`repinen shıg`arılg`an Pa`rman ha`m qararlar, gazeta, jurnallardan paydalanıldı.

**Pitkeriw qa`nigelik jumısı** kirisiw, u`sh bap, juwmaqlaw ha`m paydalanılg`an a`debiyatlar diziminen ibarat.

Kirisiw bo`liminde temanın` aktuallıg`ı, maqseti ha`m wazıypaları, jumıstın` jan`alıqları ko`rsetilgen.

Jumıstın` birinshi babında, bazar ekonomikası jag`dayında ka`rxananı menshiklestiriwdin` za`rurligi ha`m onın` o`zgeshelikleri, ekinshi bapında, Ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriwde o`ndiris protsessinde tutqan ornı, ha`m u`shinshi bapında bolsa Respublikamızda mu`lkshiliktin` ha`r qıylı formaların rawajlandırıw jolları berilgen.

Juwmaqlaw bo`liminde bolsa Respublikamızda menshik formaların rawajlandırıwg`a baylanıslı mashqalalardın` sheshimin tabıwdag`ı imkaniyatlardan paydalanıp ha`m sonday-aq ju`zege kelip atırg`an mashqalalarg`a tiykarlanıp pikir ha`m usınıslar keltirildi.

I-BAP Ekonomikanı erkinlestiriw ka`rxananı menshiklestiriwdin` za`ru`rligi ha`m onın` o`zgeshelikleri

1.1 Ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriwdegi tiykarg`ı maqset ha`m wazıypaları

O`zbekistanda ken` ko`lemli bazar qatnasıqların a`melge asırıw protsessinde mu`lk iyeleri qatlamının` ko`lemi ken`eyip barmaqta. Ma`mleketimiz Prezidenti I.A.Karimovtın` tastıyıqlap bergenindey, «... a`melge asırılıp atırg`an reformalardın` tiykarg`ı, en` u`lken maqseti, baslı bag`darı O`zbekistanda haqıyqıy mu`lk iyeler klasın qa`liplestiriwden ibarat. Bizin` qabıl etken barlıq pa`rman ha`m qararlaımız, nızamlarımız, barlıq isimiz mine usı maqsetke qaratılg`an. Bul waziypalardi sheshpey turıp ku`tilgen na`tiyjege, turmısımızda, ekonomikamızda qa`legen o`zgerislerge erisip bolmaydı»[1]. Bazar reformalarının` ha`zirgi basqıshındag`ı og`ada a`hmiyetli wazıypa, en` da`slep, o`ndirislik tarawdag`ı ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriw ha`m olardın` tiykarında ju`zege kelip atırg`an isbilermenlik strukturaların anıq maqset penen qollap-quwatlaw arqalı mu`lk iyeleri klasın qa`liplestiriwden ibarat. Ja`miyetimiz ushın jan`a bolg`an mine usı sotsiallıq qatlamdı, onın` xızmet tarawları formaların u`yreniwdi teoriyalıq mu`ta`jlikler g`ana emes, al a`meliy za`ru`rlikte sha`rt etip qoymaqta. Bu`gingi ku`nde ma`mleketimizde islep shıg`arılıp atırg`an jalpı ishki o`nimnin` derlik 80 protsenti, sanaat o`nimlerinin` 78 protsentten zıyatı, awıl xojalıg`ı ha`m usaqlap satıw sawda aylanısının` derlik barlıq o`nimleri ma`mleketlik emes sektordın` u`lesine tuwrı kelmekte.

Ortasha klass ma`mlekettin` tiykarı ha`m ja`miyettin` en` turaqlı bo`legi. Bul klasstı ju`zege keltiriw wazıypasın sheshiw, turmıs da`rejesin arttırıw ha`m ha`r bir insannın` isbilermenlik imkaniyatların ashıw mashqalasın sheship beredi.

---

[1] Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш – давр талаби. Т.: “Ўзбекистон”, 1997 йил 5-том, 335-бет.

Bul ma`selenin` ekonomikalıq ta`repi sonnan ibarat, mu`lk iyeleri real, olardın` xızmeti bolsa na`tiyjeli bolıwı kerek. Ulıwma alg`anda, ka`rxananın` barlıq islewshilerin ra`smiy aktsionerlerge aylandırıw onshelli qıyın emes. Biraq olar haqıyqatta basqarıwda qatnaspasa, dividendler almasa ha`m ha`tteki, o`z aktsiyaların ka`rxanadan tısqarıg`a sata almasa, olardı real mu`lk iyeleri dep bolmaydı. Haqıyqıy mu`lk iyesi o`z xarakteri boyınsha maqsetke muwapıq jumıs alıp barıwı ha`m o`zine tiyisli mu`lkti ko`beytiwge ha`reket etiwi kerek. Mu`lk iyeleri klası bar bolg`an mu`lk ha`m da`ramat tiykarında, sonın` ishinde:

- amanatlardı bahalı qag`azlarg`a salıw, sonday-aq, jeke shaxslarg`a tiyisli ko`shpes mu`lkten ha`m basqa mu`lklerden paydalanıw jolı menen;

- ma`mleketke tiyisli mal-mu`lkti (auktsionlarda ha`m tan`law tiykarında), sonday-aq menshiklestirilip atırg`an ka`rxanalardın` aktsiyaların satıp alıw arqalı mu`lkti ma`mleket iyeliginen shıg`arıw ha`m menshiklestiriw na`tiyjesinde;

- yuridikalıq ta`rep bolmag`an halda ha`m ka`rxanalar ashpag`an halda jeke ta`rtiptegi miynet xızmetin ha`m isbilermenlikti rawajlandırıw arqalı qa`liplestiredi.

Qandayda mu`lkke iye bolg`an shaxs mu`lk iyesi esaplanadı.

**Mu`lk iyesi** – materiallıq ha`m intellektual mu`lk ob`ektlerine iye bolg`an, olardı biylik etiw ha`m olardan o`z qa`lewine qarap, sonın` ishinde da`ramat alıw maqsetinde paydalanıw huqıqına iye fizikalıq ta`rep.

Mu`lk iyeleri klası u`sh toparg`a bo`linedi:

-da`ramat keltirmeytug`ın ha`m jeke maqsetlerde paydalanıwg`a mo`lsherlengen menshikke iye mu`lk iyeleri;

-jeke tutınıwg`a mo`lsherlengen menshik penen bir qatarda, qosımsha isbilermenlik da`ramatı yamasa kiritilgen kapitaldan da`ramat alıw ushın paydalanılatug`ın aktivlerge iye ortasha mu`lk

iyeleri;

-iri jeke ka`rxanalar, firmalarg`a iye ha`m olardın` xızmetinen u`lken da`ramat alatug`ın iri mu`lk iyeleri.

Bul toparlardın` qa`liplesiwine qanday faktorlar ta`sir etedi? Birinshi gezekte, psixologiyalıq o`zgeshelikler ta`sir ko`rsetedi. Adamdı zorlap mu`lk iyesine aylandırıp bolmaydı. Ol bug`an ruwxıy jaqtan tayar bolıwı kerek. Bul ju`da` qıyın na`rse. Sebebi adamlarg`a ha`tten tısqarı uzaq waqıt dawamında jeke mu`lkti ha`m onın` iyelerin basqalarg`a qarag`anda baslamashılıq ha`m isbilermenlik qa`bileti joqarı bolg`anlıg`ı sebepli materiallıq jaqtan jaqsıraq jasawların jaman ko`riw ha`m olarg`a isenbewshilik sezimi sin`dirilip kelindi. Bu`gin da`wir o`zgerdi, jeke mu`lkke iye bolg`an qatnasıq ta o`zgerdi, biraq eski tu`sinikler ele de bar.

Mu`lk iyeleri klasın qa`liplestiriwdin` tiykarg`ı jollarınan biri – isbilermenlikti rawajlandırıw, onın` kishi biznes ko`rinisinin` rawajlanıwın ta`miyinlew ayrıqsha a`hmiyetke iye. Aktsionerlestiriw ken` xalıq massasın mu`lkke iyelik etiwge tartıwdın` en` na`tiyjeli quralı. Biraq, bul protsess, quramalı, ko`p qırlı bolıp, ol bazar sub`ektlerinin` ma`plerine tiyisli. Bu`gingi ku`nde respublikamızda ashıq tu`rdegi aktsionerlik ja`miyetler ken` rawajlang`an.

Ka`rxananı menshiklestiriwdin` ja`ne bir forması onı tan`law tiykarında yamasa auktsionda fizikalıq yamasa yuridikalıq ta`replerge jeke mu`lk etip satıwdan ibarat. Erisilgen na`tiyjeler menen birge, tez sheshiwdi talap etetug`ın bir qatar mashqalalar da bar:

- birinshiden, menshiklestiriwdi a`melge asırıwdın` to`men pa`tleri onın` na`tiyjeligin kemeyttirmekte.

- ekinshiden, bir tarawda menshiklestiriw a`melge asırılıp, onın` menen baylanıslı bolg`an basqa tarawda ma`mleketlik mu`lk yamasa onın` monopoliyasının` saqlanıp qalıwı ka`rxanalardın` ma`plerin kemsitedi.

- u`shinshiden, menshiklestiriwdin` pullı bolıwı menshiklestirilip atırg`an ob`ektler bazarına mu`na`sip bahalanıwın talap etedi. Ulıwma alg`anda, keltirilgen mashqalalar quramalı bolıwına qaramastan, O`zbekistanda mu`lk iyeleri klasın qa`liplestiriw ha`m isbilermenlikti rawajlandırıw ushın qolaylı jag`day ju`zege keldi. Ha`zirgi waqıtta ja`miyetimiz quramında real mu`lkke iye bolg`an, onı qa`dirlep atırg`an ha`m olardı o`zlerinin` materiallıq jag`dayın jaqsılaw ushın tiykar etip alıp atırg`an adamlardın` u`lken toparı qa`liplesti. Usı ja`miyetlik qatlamdı ja`nede bekkemlew ma`mlekettin` ekonomikalıq qu`diretin arttırıwg`a, onın` ja`miyetlik-siyasiy turaqlılıg`ının` ta`miyinleniwine, demokratiyalıq qadiriyatlardın` payda bolıwına alıp keledi.

Sonın` menen birge, qalıs talqılaw reformalarımızdın` logikası ha`m turaqlılıg`ı, olardın` en` zamanago`y bazar normalarına muwapıqlıg`ın bahalaw ekonomikanı basqarıw sistemasın ja`ne de teren`lestiriw, jetilistiriw ha`m liberallastırıw boyınsha qatan` za`ru`rlik bar ekenligin ko`rsetpekte.

Prezidetimiz I.A.Karimov 2010–jılda elimizde sotsial-ekonomikalıq rawajlandırıwdın` juwmaqları ha`m 2011-jılg`a mo`lsherlengen en` a`hmiyetli bag`darlarg`a bag`ıshlang`an O`zbekstan Respublikası Ministrler Kabinetinin` ma`jilisindegi «Barlıq reje ha`m bag`darlamalarımız Uatanımızdı bunnan bılay da rawajlandırıwg`a, xalqımızdın` abadanlıg`ın arttırıwg`a xızmet etedi» atamasındag`ı bayanatında – kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik ekonomikamızdın` tez o`zgerip turatug`ın, bazar talaplarına juwap beriwin ta`miyinleytug`ın zamanago`y strukturalardı qa`liplestiriwde, jan`a jumıs orınların sho`lkemlestiriwde ha`m xalıqtın` daramatların arttırıwda qa`nshelli a`hmiyetli rol oynaytug`ın a`lbette teren` tu`sinemiz, dep ayrıqsha atap o`tken edi. Xaqıyqatında da bul tarawdın` elimizdin` ishki bazardag`ı ornı, xalıqtın` ba`ntligin ta`miyinlewge a`hmiyeti, sonın` menen birgelikte, ekonomikamızdın`

turaqlılıg`ın ta`miyinlewdegi xızmeti son`g`ı jıllarda ayqın ko`zde taslanbaqta.

Mu`lk iyelerinin` orta klasın qa`liplestiriw, ishki bazardı ba`sekileslikke shıdamlı ha`m sapalı o`nimler menen toltırıw, jan`a jumıs orınların jaratıw ha`m usı tiykarda xalıqtın` daramatların ko`beytiw ja`ne abadanlıg`ın arttırıwdın` a`hmiyetli faktorı, elimizdin` rawajlanıwı jolındag`ı belsendi ha`reketlendiriwshi ku`sh sıpatında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti bunnan bılay da rawajlandırıw ushın qolay sha`rayatlardı jaratıw boyınsha anıq maqsetke bag`darlang`an ken` ilajlar kompleksin a`melge asırıw maqsetinde, 2011-jıl O`zbekstan Respublikasında «Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik jılı» dep jaryalandı. Usı mu`na`sebet benen Ma`mleketlik bag`darlama qabıl etildi. Bunda O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` qararı shıg`ıp, to`mendegi bag`darlar belgilep berildi. Biznes ortalıgın jaratıw, jeke mu`lkshiliktin` u`stinligin bekkemlewge qaratılg`an nızam hu`jjetlerin jetilistiriw ha`m bunda isenimli kepilliklerdi ta`miyinlew, kishi biznes sub`ektlerinin` finans-kreditlik ja`ne shiyki zat resurslarınana, olar islep shıg`aratug`ın o`nimlerge ma`mleketlik buyırtpalar beriwinen ken` paydalanıwın ta`miyinleytugın bazar quralları ha`m mexanizmlerin engiziw de na`zerde tutuılg`an. Bul ilajlardı ma`mleketimizde turaqlı a`melge asırıwında ekonomika salasının` ha`m onın` bir bo`legi esaplang`an kishi biznes wa`killeri tabıslı sheshiwine o`z u`leslerin qospaqta.

1.2 Respublikamızda ka`rxananı basqarıwdın` progressiv basqıshları

Respublikamızda mu`lkshilikti reformalaw ha`m ko`p tu`rli mu`lkshilikke tiykarlang`an qatnasıqlar sistemasın jaratıwda, en` aldı menen, ma`mleket xalıqının` mentaliteti, sotsiallıq psixologiyası ha`m ma`deniy u`rip-a`detlerine su`yengen halda ilajlardı islep shıg`ıp ha`m

onı a`melge asırmaqta. O`zbekistanda korporativ qatnasıqlardı qa`liplestiriw protsessinin` en` birinshi basqıshlarında sha`rtli ra`wishte ma`mlekettin` baslaması menen bolg`anlıg`ının` guwası bolıw mu`mkin. Sebebi mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp ha`m onı menshiklestiriw protsessin da`stu`rli tu`rde qatnasıwın ta`miyinlep berdi.

1994 - jılda O`zbekstan Respublikası Ministrler Ken`esi ta`repinen «O`zbekstan Respublikasında mu`lkti ma`mleketlik iyeliginen shıg`arıw ha`m onı menshiklestiriw protsesslerin teren`lestiriw ma`mleketlik da`sturi» islep shıg`ılıp, qabıl etildi. Usı ma`mleket da`stu`ri ma`mlekette menshiklestiriw protsesslerinin` keleshegi ha`m onın` strategik maxsetlerin belgilep berdi. Menshiklestiriwdin` taktik maxsetleri bolsa, ma`mleket da`sturinen kelip shıg`ıp, islep shıg`ılg`an taraw ha`m aymaqlıq da`sturlerde o`z ko`rinisin tawadı.

O`zbekistanda korporativ basqarıw qatnasıqlarının` qa`liplesiwi menshiklestiriw protsessleri basqıshları menen birgelikte a`melge asırıldı. Ma`mleketimizde ma`mleketlik mu`lkti menshiklestiriw protsessi sha`rtli ra`wishte to`rt basqıshda a`melge asırıldı.

Da`slepki basqıshda ma`mleket u`y-jay fondların, sawda, xızmet ko`rsetiw sisteması, jergilikli, jen`il ha`m azıq- awqat sanaatı, avtomobil` tarsnportı, qurlıs sistemalarındag`ı mayda ka`rxanlardı menshiklestiriw a`melge asırılıp, ol 1992-1993 jıllardı o`z ishine qamtıydı. Menshiklestiriwdin` bul basqıshında aldın ma`mleketke qaraslı bolmag`an u`y-jay fondları jeke, mayda ka`rxanalar bolsada jeke, ha`m ja`ma`a`tlik mu`lk formalarına aylandırılıp, jan`a ma`mleketlik emes mu`lkke tiykarlang`an ka`rxanalar payda boldı. Bul ka`rxanalardın` ko`pshiligi g`a`rezsiz O`zbekstannın` a`meldegi nızamg`a tiykarlanıp ja`ma`a`tlik ka`rxanaları esabınan dizimnen o`tkerildi. Ja`ma`a`tlik ka`rxanalarg`a bolsa korporativliktin` ayrım

belgilerine ta`n bolıp, usı waqıtta O`zbekistanda korporativ basqarıw sistemasının` qa`liplesiwine da`slepki qa`dem taslag`an edi.

Keyingi basqıshtı qa`nigeler O`zbekistanda mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıp ha`m menshiklestiriwde o`z sheshimin tapqan basqısh sıpatında ko`rsetedi. Haqıyqatdan ekinshi basqıshda (1994-1995 jıllar) tolıq menshiklestiriw, demek, korporativ basqarıwdın` rawajlanıwın ta`miyinlew za`rur bolg`an juda` ko`p jan`a xojalıq sub`ektleri payda boldı. Usı basqıshda ma`mlekettin` qadag`alawı sha`rt bolmag`an tarawlar – jen`il sanaat, mashinasazlıq, qurılıs materialların islep shıqarıw tarawlarındag`ı orta ha`m iri ka`rxanalar ulıwmalıq ta`rizde menshiklestiriw protsesslerine tartıldı. Ma`mleket bas reformator bolıp esaplang`an ma`mlekettin` menshiklestiriw da`sturine qaray, tarawg`a ha`m aymaqtın` a`xmiyetine iye bolg`an bir neshe mın`nan aslam ob`ektlerdi menshiklestiriw na`zerde tutılg`an edi. Menshiklestiriwdin` bul basqıshı ma`mlekette korporativ basqarıw sistemasının` tolıq turde qa`liplesiwine o`z ulesin qosqan ko`plegen aktsionerlik ja`ma`a`tlerdin` payda bolıdı. Bul waqıtta kishi ka`rxanalar jeke mu`lkke tiykarlang`an ka`rxanalarg`a aylantırılg`an bolsa, iri ma`mleketlik ka`rxanaları ashıq turdegi aktsionerlik ja`mietlerine aylantırıldı. Usı basqıshtın` unamlı basqıshı sıpatında korporativ basqarıw sistemasının` aktiv qatnasıwshıları bolıp esaplang`an menshiklik toparlarına tiykar salg`anlıg`ın aytıp o`tiw lazım. Bul qatlam elede ken`eyip, olardın` qatarına menshiklestirilgen jeke ha`m kishi ka`rxanalarda qosıldı.

U`shinshi basqıshta (1996 – 1998 jıllar) aktsiyalarının` qadag`alaw paketleri ma`mlekettin` qaramag`ında bolg`an ka`rxana ha`m tarawlar mu`lkin basqarawdı reformalaw belgilengen edi. Bul basqıshtın` o`zine ta`n belgileri sonnan ibarat, onda ma`mleket xukumet ta`repinen menshiklestiriw protsessine tartılmaytug`ın ob`ektlerinin` dizimi belgilep berildi. Bul dizimge suwdan paydalanıw ob`ektleri, melioratsiya tarawları, muzeyler, sanepidstantsiyalar,

strategik ha`m ha`rbiy axmiyetke iye ob`ektler ha`m sistemalar kiritildi.

Menshiklestiriwdin` usı basqıshında, yag`nıy 1996 jıl 26 aprel`de O`zbekstan Respublikasının` «Aktsionerlik ja`mietleri ha`m aktsionerler huquqların qorg`aw haqqında» g`ı Nızamı qabıl etildi. Bul nızamnın` qabıl etiliwi O`zbekistanda korporativ basqarıw sistemasının` tolıq turde qa`liplesiwi sheshiwshi basqıshg`a kirgenliginen ko`rinip turıptı. Nızamnın` xalıq aralıq huquqı tiykarında islep shıqılg`anlıg`ı, ondag`ı normativ tiykarda O`zbekstan xalıqı mentalitetin inabatqa alg`anlıg`ı Nızamnın` a`hmiyetin ja`nede asırdı.

Menshiklestiriwdin` to`rtinshi basqıshında (1998 jıldan keyingi da`wir) menshiklestiriwden tusken qarjılardı ma`mleket byudjetine tusiriw, menshiklestirilip atırg`an ka`rxanalarg`a shet ellik investitsiyalardı tartıw, basqarıwdın` na`tiyjeligin asırıw ha`m jan`a menshik qatnasıqlardın` tolıq turde a`melge asırılıwı ushın sharayatlardı jaratıw tiykarg`ı wazıypa etip belgilengen edi. Biziq pikirimizshe, usı basqıshda na`zerde tutılg`an «menshik qatnasıqlardın` orınlanıwı ushın qolaylı sharayatlar jaratıw» wazıypası respublikada na`tiyjeli korporativ basqarıw a`meliyatın engiziw boyınsha jumıslardı birgelikte a`melge asırıw na`zerde tutıldı.

O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` 2003 jıl 24-yanvar`dag`ı «O`zbekstan ekonomikasında jeke sektordın` ulesi ha`m a`xmiyetin tupten asırıw ilajları haqqında»g`ı Pa`rmanı ma`mleket iyeliginen shıg`arıw ha`m menshiklestiriw tiykarında payda bolg`an xojalıq sub`ektlerin basqarıwdı na`tiyjeli payda etiw, bunda korporativ basqarıwdın` putkil dun`yada ta`n alıng`an printsipleri ha`m usıllarınan paydalanıw boyınsha sheshiwshi tiykarlardı belgilep berdi.

Sonın` ushında O`zbekistanda korporativ basqarıw sistemasının` qa`liplesiwinde tiykar bolg`an mu`lkti ma`mleket iyeliginen bo`lip alıw ha`m onı menshiklestiriwdin` sanap o`tken to`rt basqıshın

usıng`an halda korporativ basqarıw qatnasıqların jan`a mazmunda rawajlandırıw imkaniyatın Bergen usı Pa`rman korporativ basqarıw sisteması rawajlanıwdın` sheshiwshi basqıshı baslap berdi. Bunı to`mendegi sızılmadan ko`riwin`izge boladı.

1-keste

Korporativ basqarıw sistemasın qa`liplestiriw da`wirleri

Basqısh lar	**Da`wir ler**	**Atalı w ı**	**Belgileri**	**Na`tiyjeler**
Birinshi	1990-1992 jıllar	Tiykar ların qa`liple stiriw	Menshik qatnasıqlarının` huquqiy tiykarları qa`liplestirildi	Korporativ basqarıwdın` teoriyalıq tiykarların jaratıw boyınsha izleniwler
Ekinshi	1993 – 1995 jıllar	Menshi k qatnasıq ların reforma law	Da`slepki aktsionerlik ja`mietleri, kishi ha`m jeke ka`rxanalar payda boldı	Korporativ basqarıw a`meliyatı korporativ basqarıw elementlerinin` payda bolıwın ta`miyinledi.
Ushinshi	1996–2002 jıllar	Korpora tiv basqarı w qatnasıq larının` qa`liple siwi	«Aktsionerlik ja`mietleri ha`m aktsianerler huquqların qorg`aw haqqında» O`zbekstan Respublikası Nızamının` qabıl etiliwi O`zbekistanda korporativ basqarıw sistemasının` tolıq turde qa`liplesiwin sheshiwshi basqıshqa kirgenligin bildirdi.	Ja`miyette korporativ basqarıw menshiklik toparları ken`eydi, biznes rawajlanıwındakorpor ativ strukturalardın` a`xmiyeti o`sti.
To`rtinshi	2003 ha`zir ge deyin	Korpora tiv basqarı w sistema sın jetilis tiriw	O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` g`00q jıl g`n` yanvardag`ı «O`zbekstan ekonomikası jeke sektordın` ulesi ha`m a`xmiyetin tupten a`melge asırıw ilajları»g`ı Pa`rmanı ha`m onnan keyingi	Ma`mlekettin` korporativ basqarıw sistemasın jetilistiriw boyınsha ha`reketleri o`sti: aktsionerlik ja`mietler iri ka`rxanalarg`a aylantırıldı. Korporativ ma`sla`ha`tshiler, auditor xızmeti

			normativ xujjetlerdin` qabıl etiliwi korporativ basqarıwdı jetilistiriwge imkan jarattı.	institutları engizildi.

Usı Pa`rman ha`m onın` tiykarında qabıl etilgen Ministrler Ken`esinin` bir neshe qararları O`zbekistanda korporativ basqarıw qatnasıqlarının` rawajlanıwın ta`miyinlewde za`rurli a`xmiyetke iye boldı. Usı normativ hujjetler tiykarında O`zbekistanda korporativ qatnasıqlardın` en` tiykarg`ı qatnasıwshıları bolg`an aktsionerlik ja`miyetlerdin` huquqıy-sho`lkemlestiriwshilik ta`replerine ayrım o`zgerisler kirgizildi, olardın` basqarıwında inabatqa alınıwı za`rur bolg`an normativ talaplar belgilep berildi, ayrım aktsionerlik ja`miyetlerdin` salıstırmalı turde a`piwayı sho`lkemlestiriwshilk-huquqıy formag`a o`tiwi za`rurligi tiykar etip berilip, respublikada korporativ basqarıw ta`liymatı ha`m onı ken` ja`ma`a`tshilikke usınılıw za`rurligi ko`rsetilip, na`tiyjede respublikamızda biznes ortalıg`ının` elede rawajlanıwı ushın huquqıy jaqtan bekkemlendi.

II – bap Ma`mleketlik ka`rxanalardı menshiklestiriwde o`ndiris na`tiyjeliginin` tutqan ornı ha`m olardın` analizi

2.1 Ekonomikanı erkinlestiriwde ka`rxananı menshiklestiriw sistemasın reformalawdın` baslı bag`darları

Ba`rshemizge belgili, elimizdin` g`a`rezsiz rawajlanıwının` da`slepki basqıshında, yag`nıy 1991-jıldan 2000-jılg`a shekem bolg`an da`wirde u`lken O`zgerislerdi a`melge asırıwda tiykarg`ı itibarımız oraylastırılg`an ha`kimshilik-byurokratlıq sistemasın saplastırıw ha`m bazar ekonomikasının` tiykarların, tu`rinen burın, nızamshılıq bazasın qa`liplestiriw ushın sharayat jaratıwg`a qaratıldı.

Usı bag`darda qabıl etilgen og`ada a`hmiyetli nızam ha`m normativ hu`jjetlerdin` qatarında Puqaralıq, Jer, Salıq ha`m Bajıxana kodeksleri, “Ma`mleket iyeliginen shıg`arıw ha`m menshiklestiriw haqqında”, “Bankler ha`m bank jumısı haqqında”, “Shet el investitsiyaları haqqında”, “Shet ellik investorlar huqıqlarının` kepillikleri ha`m olardı qorg`aw ilajları haqqında”g`ı Nızamlardı atap o`tiwimiz mu`mkin.

Reformalarımızdın` keyingi basqıshında bolsa “Isbilermenlik jumısı erkinliginin` kepillikleri haqqında”, “Jeke menshik ka`rxana haqqında,” “Valyutanı ta`rtipke salıw haqqında”, “Sırtqı ekonomikalıq jumıs haqqında”, “Fermer xojalıg`ı haqqında” g`ı Nızamlar, jan`a redaktsiyadag`ı Salıq kodeksi ha`m ekonomikanı reformalaw boyınsha ulıwma esapta 400 den zıyat nızam hu`jjetleri islep shıg`ılıp, qabıl etildi ha`m engizildi. Olardın` barlıg`ı ekonomikamızdı ja`ne de liberallastırıw ha`m modernizatsiyalawda tek g`ana bekkem huqıqıy tiykar bolıp qalmastan, al a`melge asırılıp atırg`an bazar reformalarının` izge qaytpaslıg`ının` kepili bolıp xızmet etpekte.

Sonın` menen birge, qalıs talqılaw reformalarımızdın` logikası ha`m turaqlılıg`ı, olardın` en` zamanago`y bazar normalarına muwapıqlıg`ın bahalaw ekonomikanı basqarıw sistemasın ja`ne de

teren`lestiriw, jetilistiriw ha`m liberallastırıw boyınsha qatan` za`ru`rlik bar ekenligin ko`rsetpekte.

Birinshi gezekte, jeke menshik mu`lktin` huqıq ha`m qorg`alıwın bekkemlewimiz, ha`r qanday jeke menshik mu`lk iyesi nızamlı jol menen qolg`a kirgizgen yamasa do`retken O`z mu`lkinin` qol qatılmaslıg`ına hesh qanday gu`man etpesligin ta`miyinleytug`ın isenimli kepillikler sistemasın jaratıwımız za`ru`r. Ha`r bir isbilermen, tu`rinen burın, sonı anıq bilip alıwı kerek, ma`mleket jeke menshik mu`lk iyesi huqıqlarının` qorg`awshısı bolıp tabıladı. Sol ushın da isbilermenler O`z biznesine qa`weterlenbesten investitsiya kirgiziwi, O`ndirislik jumısların ken`eytiwi, o`nim ko`lemi menen alıp atırg`an da`ramatın ko`beytiwi, O`z mu`lkine O`zi iyelik etiwi, paydalanıwı kerek. a`ne usı maqsette bazar ekonomikasının` negizi esaplang`an jeke menshik mu`lkke baylanıslı ma`mleket ta`repinen berilip atırg`an tiykarg`ı kepilliklerdi bekkemlewge qaratılg`an “Jeke menshik mu`lkti qorg`aw ha`m mu`lk iyeleri huqıqları kepillikleri haqqında” g`ı Nızamdı islep shıg`ıw ha`m qabıl etiw za`ru`r.

Sonday aq, basqarıw sistemasın jetilistiriw, artıqmash byurokratlıq tosqınlıqlardı saplastırıw maqsetinde “Isbilermenlik jumısı salasında ruxsat beriw ta`rtip-qag`ıydaları haqqında” g`ı Nızamdı islep shıg`ıw ha`m qabıl etiw u`lken a`hmiyetke iye bolmaqta. Bunda isbilermenlik jumısın ju`rgiziw ushın za`ru`r bolg`an ruxsat beriw ta`rtip-qag`ıydalarının` qatan` sheklengen dizimi menen ta`rlerin anıq belgilep qoyıw, nızamda ko`zde tutılmag`an artıqmash ruxsatnama ha`m ruxsat beriw ta`rtip-qag`ıydalarının` jan`a tu`rlerinin` kirgiziliwin nızam menen u`zil-kesil qadag`an etiw za`ru`r.

Bu`gingi ku`nde kishi biznes ha`m isbilermenlikti ken`eytiw ushın biznestin` jan`a sho`lkemlestiriwshilik-huqıqıy tu`ri retinde shan`araqlıq biznesti nızamda belgilep qoyıw waqtı keldi. Elimizde biznesti sho`lkemlestiriwdin` bul tu`ri biznesti ju`rgiziwde ju`zege

kelgen milliy da`stu`rlerimizge, xojalıq ju`rgiziw jumısının` ha`reket etip turg`an jag`dayına tolıq say keledi. Bunday biznesti sho`lkemlestiriwdin` nızamshılıq bazası jaratılsa, shan`araqlıq biznestin` huqıqıy kepilliklerin ku`sheytiw, ekonomikanın` ha`r qıylı salalarında onın` jedel ha`m ken` rawajlanıwı, ha`m jan`a jumıs orınlarının` ashılıwına sharayat tuwılatug`ınlıg`ına isenimim ka`mil.

Jer ju`zilik finanslıq-ekonomikalıq dag`darıs da`wirinde elimizdin` finans-bank sisteması O`zinin` turaqlı ha`m isenimli ekenin da`lilledi. Sonın` menen birge, bul sistemanın` tag`ı da bekkemleniwi jeke menshik bankler ha`m jeke menshik mu`lkke tiykarlang`an lizing, qamsızlandırıw kompaniyaları, kredit sho`lkemleri, mikrofinanslıq sho`lkemler sıyaqlı finanslıq institutlardı sho`lkemlestiriwdin` nızamshılıq tiykarların qa`liplestiriw esabınan bank-finans salasına jeke menshik kapitaldı engiziw menen de baylanıslı. Bul bolsa bank ha`m basqa finanslıq xızmetler bazarında ba`sekinin` ken`eyiwi ha`m qarıydarlarg`a xızmet ko`rsetiw sapasının` artıwına mu`mkinshilik beredi ha`m en` joqarı xalıqaralıq standartlar talabına say zamanago`y bazar infrastrukturasının` rawajlanıwı ushın sharayat jaratadı.

Elimizde o`tken jıllar dawamında bazar ekonomikası salasındag`ı O`zgerislerdin` isenimli nızamshılıq bazasın qa`liplestiriw bag`darında a`melge asırılg`an u`lken jumıslar hesh kimge sır emes, a`lbette. Bulardın` barlıg`ın atap O`tken halda, ha`rekettegi nızamlarımızdın` ko`pshiligin olardı qollanıw a`meliyatı ha`m elimizde bazar qatnasıqlarının` rawajlanıwının` ha`zirgi da`wirdegi jan`a real jag`dayınan kelip shıg`ıp, ayrıqsha tu`rde qayta ko`rip shıg`ıw kerek.

Mısal ushın, elimizdegi derlik barlıq o`ndiris ob`ektleri aktsionerlik kompaniyaları printsipi boyınsha sho`lkemlestirilgen, biraq olar O`z statusına qay da`rejede say tu`rde jumıs ju`rgizbekte ha`m O`z huqıqlarınan qalayınsha paydalanbaqta, degen sorawdı o`zimizge berip ko`reyik. Aktsionerlik kompaniyaları O`zlerinin`

bazar qatnasıqlarına say statusına muwapıq jumıs ju`rgiziwi ushın ja`ne qanday mexanizmlerdi ha`reketke keltiriw za`ru`r?

Usı mu`na`sibet penen “Aktsionerlik ja`miyetleri ha`m aktsionerlerdin` huqıqların qorg`aw haqqında”g`ı Nızamdı sın ko`zqarastan qayta ko`rip shıg`ıp, jan`a redaktsiyada islep shıg`ıw ha`m qabıl etiw ja`ne onda korporativ basqarıw ha`m qadag`alaw uyımlarının` wa`killikleri, huqıqları menen juwapkershiligin ja`ne de anıq belgilew za`rur. Usı nızamdag`ı aktsionerlik ja`miyetlerinin` baqlawshılar ken`esleri, ulıwma jıynalısları, tekseriw komissiyalarının` roli ha`m a`hmiyetin arttırıw, minoritar, yag`nıy qolında aktsiyası az bolg`an aktsionerlerdin` kepilliklerin ko`birek ta`miyinlew, barlıq aktsionerlerde ha`m bolajaq investorlardın` aktsionerlik kompaniyaları jumısı haqqında ma`limleme alıw imkaniyatların ken`eytiwdi na`zerde tutıw maqsetke muwapıq bolar edi.

Ha`zirgi waqıtta ja`ne bir a`hmiyetli ma`sele — elimiz ekonomikasında kishi biznes, birinshi gezekte, jeke isbilermenliktin` roli ha`m u`lesin ja`ne de ken`eytiwdi ta`miyinley alatug`ın nızamlardı qabıl etew ma`selesi biz ushın a`hmiyetli bolıp qalmaqta.

O`zbekstannın` bıyılg`ı jılg`ı jalpı ishki O`niminde kishi biznestin` u`lesi o`q protsentten artıp baratırg`anına qaramastan, bul sala real ekonomikamızda, tu`rinen burın, sanaatta jetekshi orındı iyeley almay atır. Bul wazıypanı sheshiw ushın “Isbilermenlik jumısı erkinliginin` kepillikleri haqqında”g`ı Nızamnın` jan`a redaktsiyasın tayarlaw za`ru`r. Bul nızamda kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sub`ektlerin sho`lkemlestiriw jolların a`piwayılastırıw, olardın` jumısı ushın ko`birek erkinlikler beriwdi na`zerde tutıw kerek. Bul sektordı kreditlew, resurslardan paydalanıw, ma`mleket buyırtpaların alıw, isbilermenlik sub`ektleri islep shıg`arıp atırg`an o`nimlerdi satıw ushın jan`a jen`illikler beriw, xalıqaralıq a`meliyatqa muwapıq da`ramatlardın` jıllıq deklaratsiyası tu`rine basqıshpa-basqısh o`tiw,

finans ha`m statistika esap-sanaqları sistemasın tag`ı da a`piwayılastırıw, sonın` ishinde, bunday esap-sanaqlardı wa`killikli ma`mleketlik uyımlarg`a elektron tu`rde usınıw sıyaqlı mexanizmler esabınan qollap-quwatlaw ma`seleleri de nızamda o`z ko`rinisin tabıwı kerek.

Ha`mmemiz jaqsı tu`sinemiz, bazar qatnasıqlarının` negizi bolg`an ba`sekini rawajlandırıwda monopoliyag`a qarsı nızam hu`jjetleri u`lken rol` oynaydı. Biraq a`meldegi “Tovar bazarlarında monopoliyalıq ha`reketti sheklew ha`m ba`seki haqqında”g`ı Nızam bu`gingi ku`nde go`nerdi ha`m zaman talaplarına juwap bermey qaldı. Sonı itibarg`a alg`an halda, “Ba`seki haqqında” g`ı jan`a nızamdı islep shıg`ıwımız ha`m qabıl etiwimiz za`ru`r. Bul nızamda monopoliyalıq ha`reketti tek tovarlar bazarında g`ana emes, al finans bazarlarında da ta`rtipke salıwdı na`zerde tutıw kerek. Sonday-aq, birja sawdalarında da monopoliyag`a qarsı mexanizmlerdi, aktsiyalardı satıp alıw, qosıw ha`m birlestiriw kelisimlerin ta`rtipke salıw ha`m qadag`alaw ta`rtip qag`ıydaların a`piwayılastırıw boyınsha normalardı usı nızamg`a kirgiziw maqsetke muwapıq boladı.

Ha`zirgi ku`nde elimizde jalpı ishki o`nimnin` 80 protsentten aslamın ma`mleketlik emes sektor ta`miyinlemekte. Sonı ta`n alıwımız kerek, 1991- jılı qabıl etilgen “Ma`mleket iyeliginen shıg`arıw ha`m menshiklestiriw haqqında”g`ı Nızam, O`tken da`wir dawamında 80 nen zıyat nızamg`a tiykarlang`an hu`jjet sog`an u`ylestirilgenligine qaramastan, bu`gin qayta ko`rip shıg`ıwdı ha`m jan`a redaktsiyada qabıl etiwde talap etpekte.

Elimizdin` strategiyalıq a`hmiyettegi tarmaqları ha`m ka`rxanalarında aktsiyalardın` qadag`alaw paketi, basqasha aytqanda “altın” aktsiyalardı ma`mleket ıqtıyarında saqlap qalg`an halda, ekonomikanın` en` a`hmiyetli jetekshi tarmaqlarına jeke menshik investorlardı tartıw ha`m olarda ma`mleketlik emes sektordın` u`lesin tag`ı da ken`eytiw za`ru`r. Bunda bolajaq investorlardın` barlıq

kategoriyalarına menshiklestiriw protsesslerinde ten`dey sharayat jaratıwdı ta`miyinlew, olarda jeke menshik sektordın` qatnasın ken`eytiw, menshiklestiriw kelisimlerinin` ashıq-aydınlıg`ı ha`m ja`riyalılıg`ın na`zerde tutıw kerek.

Joqarıda atap o`tilgen og`ada u`lken a`hmiyetke iye nızamlardı jetilistiriw menen birge, O`zbekistanda a`melde asırılıp atırg`an bazar reformalarının` pa`ti ha`m logikalıq talaplarınan kelip shıqqan halda, erkin bazar ekonomikası qatnasıqların ja`ne de rawajlandırıwg`a xızmet etetug`ın bir qatar nızamlar qabıl etiwdi turmıstın` O`zi talap etpekte. “Kredit byuroları jumısı ha`m kredit ma`limleme almasıwı haqqında”, “Girew reestri haqqında”, “Rieltorlıq jumısı haqqında”, “Investitsiya ha`m pay qorları haqqında”, “Innovatsiyalar ha`m ekonomikanı modernizatsiyalaw haqqında”g`ı ha`m basqa jan`a nızamlar usılar qatarına kiredi.

Ja`ne bir a`hmiyetli ma`sele, sonda elimizdin` ekonomikalıq rawajlanıwının` en` a`hmiyetli perspektivaları ha`m ustin bag`darların belgilep alar ekenbiz, biz ishki za`ru`rliktin` o`siwine ayrıqsha itibar qaratıwımız kerek boladı. Jer ju`zilik finanslıq-ekonomikalıq dag`darıs aqıbetlerin jumsartıwg`a qaratılg`an dag`darısqa qarsı ilajlar bag`darlamasında a`ne usınday qatnas negizinde jumıs alıp barg`anımız o`tken jıllarda o`zin tolıq aqladı. Sonı da atap o`tiw kerek, bu`gingi ku`nde Aziyadag`ı ko`plegen eller mine usınday pozitsiyag`a a`mel etip kelmekte.

Usınnan kelip shıqqan halda, bizin` jaqın keleshektegi en` a`hmiyetli wazıypamız baslag`an jumıslarımızdı izbe-iz dawam ettiriw-tutınıw talabın ken`eytiw maqsetinde sotsiallıq salanı rawajlandırıw, miynetke haqı to`lewdi ja`ne de arttırıw, xızmet ko`rsetiw sektorın, infrastruktura ob`ektlerin rawajlandırıwg`a, transport ha`m kommunikatsiya joybarlarının` a`melge asırılıwına ayrıqsha itibar beriwden ibarat.

2.2 Ka`rxananı menshiklestiriwdin` ekonomikalıq na`tiyjeligi ha`m onın` analizi

Mu`lk iyelerinin` orta klasın qa`liplestiriw, ishki bazardı ba`sekileslikke shıdamlı ha`m sapalı o`nimler menen toltırıw, jan`a jumıs orınların jaratıw ha`m usı tiykarda xalıqtın` da`ramatların ko`beytiw ja`ne abadanlıg`ın arttırıwdın` a`hmiyetli faktorı, elimizdin` rawajlanıwı jolındag`ı belsendi ha`reketlendiriwshi ku`sh sıpatında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti bunnan bılay da rawajlandırıw ushın qolay sharayatlardı jaratıw boyınsha anıq maqsetke bag`darlang`an ken` ilajlar kompleksin a`melge asırıw maqsetinde, sonday-aq, Prezidentimiz I.A.Karimovtın` baslaması menen 2011-jıl «Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik» jılı dep belgilendi ha`m za`ru`r nızamlar, qararlar, pa`rmanlar ha`m huquqıy-normativ hu`jjetler qabıl etilgen bolıp, olar turmısqa engizilmekte.

Ma`mleketimiz basshısının` turaqlı itibarı na`tiyjesinde o`ndiristi jergiliklilestiriw, ekonomikanın` jeke sektorına za`ru`rli sharayat jaratıw sıyaqlı a`hmiyetli ma`seleler o`z waqtında sheshilmekte. Usı mu`na`sibet penen elimizdin` barlıq aymaqlarında bazar talaplarına tez beyimlese alatug`ın ha`m qosımsha jumıs orınların jaratıwg`a mu`mkinshilik beretug`ın kishi ka`rxanalardı sho`lkemlestiriwge ayrıqsha itibar qaratılmaqta.

Respublikamızdın` ekonomikalıq rawajlanıwı, ekonomikalıq g`a`rezsizligi, xalıqtın` pa`rawan turmıs da`rejesi, qalaberse miynet resurslarının` jumıs penen ba`ntlilik da`rejesi kishi biznes ha`m jeke isbilermenliktin` rawajlanıwı menen tıg`ız baylanıslı. Bul jag`day bolsa ka`rxananın` ekonomikalıq erkinligin xoshametlew da`rejesinin` rawajlanıwı menen xarakterlenedi.

Keleshekte ekonomika tarawlarında da o`zgerisler ju`zege keledi. Bul jag`day da kishi ka`rxanalardın rawajlanıwı tiykarında ju`z beredi. Song`ı jıllarda menshiklestiriw forması ha`m usılların

jetilistiriw, ka`rxanalardı tolıq ha`m aktsiyalarının` ma`mleket paketlerin jeke menshikke satıw boyınsha qabıl etilgen ilajlar ekonomikanın` a`meldegi barlıq tarawlarında menshik qatnasıqlarının` tupten o`zgertiw protsesslerin jedellestiriw ha`m teren`lestiriw ushın qolaylı sharayatlar jaratıldı. Ma`mleketlik aktivleri ha`m aktsiyalar paketleri nolge ten` bolg`an qun boyınsha satıw keyingi jıllarda a`melge asırılg`an menshiklestiriw protsessinin` o`zine ta`n qa`siyeti bolıp tabıladı.

Bunın` da`lili sıpatında Qaraqalpaqstan Respublikası ma`mleketlik mu`lk komiteti ta`repinen aktivler 1 mlrd.swmnan artıq bolg`an ka`rxanalarda ishki audit xızmetin engiziw boyınsha islengen jumıslardı to`mendegi № 2-kesteden ko`riwin`izge boladı.

Aktivleri 1 mlrd.sumnan artıq bolg`an ka`rxanalarda ishki audit xızmetinin` engiziliwi haqqında

MAG`LIWMAT

Aymaqlar	Aktsionerlik ja`miyetler			Juwapkershiligi sheklengen ja`miyet			Ma`mleketlik unitar ka`rxanalar			Qospa ka`rxanalar			Basqalar	Ja`mi	Engizilgen	Engizilmegen
	1.mlrd.sumnan-10 mlrd. sumg`a deyin	10 mlrd. Summ-nan - 50 mlrd. sumg`a deyin	50 mlrd. sumnan ar-tıq	1.mlrd.sumnan -10 mlrd. sum-g`a deyin	10 mlrd. sumnan - 50 mlrd. sumg`a deyin	50 mlrd. Summ-nan artıq	1.mlrd sumnan -10 mlrd.sumg`a deyin	10 mlrd sumnan - 50 mlrd. sumg`a deyin	50 mlrd Summ-nan artıq	1.mlrd sumnan -10 mlrd sumg`a deyin	10 mlrd sumnan - 50 mlrd. sumg`a deyin	50 mlrd. Summ-nan artıq				
No`kis qalası	2	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	7	6	1
Taxiyatash qalası	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**	**2**	-
Amudar`ya rayonı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**	**2**	-
Beruniy rayonı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**	**2**	-
Kegeyli rayonı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**1**	**1**	-
Qon`ırat rayonı	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	**1**	-	**1**
No`kis rayonı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	**1**	**1**	-

To`rtkul rayonı	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	**3**	**2**	**1**
Xojeli rayonı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**	**2**	**-**
Shımbay rayonı	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**2**	**2**	**-**
Shomanay rayonı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**	**-**
Ellikqala rayonı	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**1**	**1**	**-**
Moynaq rayonı	-			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**	**-**	**-**
Ja`mi Qaraqalpaq-stan Respub-likası boyınsha	**13**	**5**	**1**	**1**	**-**	**-**	**2**	**-**	**1**	**1**	**-**	**-**	**-**	**24**	**21**	**3**

Joqarıdag`ı kesteden ko`rip turg`anın`ızday Respublika boyınsha aktivleri 1 mlrd.sumnan artıq bolg`an ka`rxanlar yag`nıy aktsionerlik ja`miyetlerden 13 ka`rxana, 10 mlrd.sumnan 50 mlrd.sumg`a deyingi aktsionerlik ja`miyetlerden 5 ka`rxana, 50 mlrd.sumnan artıqg`ı bolsa 1 ka`rxananı quraydı. Juwapkershiligi sheklengen ka`rxanalarda bolsa aktivleri 1 mlrd.sumnan artıq bolg`an ka`rxana tek g`ana 1 ka`rxana, 10 mlrd.sumnan 50 mlrd.sumg`a deyingi ha`m 50 mlrd.sumnan artıqg`ına iye bolg`an ka`rxanalar bolsa derlik bolmag`an. Ma`mleketlik unitar ka`rxanalarda bolsa aktivleri 1 mlrd.sumnan artıq bolg`an ka`rxanlar yag`nıy 2 ka`rxana, 10 mlrd.sumnan 50 mlrd.sumg`a iye bolg`an ka`rxana bolmag`an, 50 mlrd.sumnan artıqg`ı bolsa 1 ka`rxananı quraydı. Qospa ka`rxanada bolsa aktivleri 1 mlrd.sumnan artıq bolg`an ka`rxanlar yag`nıy 2 ka`rxana, 20 mlrd.sumnan 50 mlrd.sumg`a deyingi ha`m 50 mlrd.sumnan artıqg`ına iye bolg`an ka`rxanalar bolsa derlik bolmag`an. Ulıwma ma`mleketlik mu`lk komiteti boyınsha 25 ka`rxana bolıp, sonın` ishinde engizilgen 22 ka`rxana, engizilmegeni 3 ka`rxananı quraydı.

Ka`rxanalardı menshiklestiriw da`sturinin` orınlanıwı aktsionerlik ja`miyetlerdi korporativ basqarıwdı jetilistiriw maxsetinde Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komiteti ta`repinen 2012 jıldın` juwmaqları boyınsha Respublikada 55 ka`rxana ma`mleketlik u`lesine iye bolg`an xojalıq ja`miyetleri ma`mleketlik dizimge alıng`an, olardan 17 aktsionerlik ja`miyetler ha`m 38 juwapkershiligi sheklengen ja`miyetler bolıp tabıladı. Bul ko`rsetkish boyınsha to`mendegi №3-kesteden ko`riwin`izge boladı.

3-keste

2012 jıl Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komitetindegi ma`mleket u`lesine iye bolg`an xojalıq ja`miyetleri haqqındag`ı MAG`LIWMATI

(mln.sum)

T/r	Ka`rxanalar	Ma`mleketlik u`lesi (protsent)	Islep shıg`arılg`an o`nimler ko`lemi		Taza payda		Debitorlıq qarızlar		Kreditorlıq qarızlar	
			01.12.2011	01.12.2012	01.12.2011	01.12.2012	01.12.2011	01.12.2012	01.12.2011	01.12.2012
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	1. Aktsionerlik ja`miyetler									
1	Shımbay may	90,2	2491,0	985,4	116,0	55,7	275,4	361,2	382,7	506,1
2	Eggar	54,1	3362,8	4102,0	89,5	23,9	353,3	808,3	504,1	1222,1
3	Turan Xojeli	51,0	2825,2	3876,0	251,6	38,6	349,90	1018,1	596,0	734,0
4	Qaraqalpaqgo`sh-sut sawda	25,0	9050,0	6815,4	49,3	65,5	510,0	260,3	307,0	163,3
5	Qaraqalpaqpaxtasanaat	98,0	760,4	377,1	141,3	65,1	32,5	2,3	24,5	15,3
6	No`kis ATP-19	25,0	107,5	11,3	0,108	0,250	84,3	80,2	42,2	12,7
7	MTP Birlespesi	99,7	98,3	480,7	0,708	2,5	1481,7	903,5	725,6	687,3
8	Kommunallık ıssılık orayı	99,0	1061,8	819,5	0,09	0	604,9	924,9	756,8	1462,9
9	Qon`ırat un zavodı	5,79	3650,0	4477,0	43,7	44,2	4606,5	6615,9	2626,9	4867,3
10	Taxiatash da`no`nimleri	1,31	10664,0	14916,6	1,8	8,8	2018,7	1295,3	5784,1	1310,2

11	Qq da`no`nimleri	2,17	8889,0	4704,8	18,6	4,8	3812,2	2640,4	9570,9	10807,7
12	Beruni GAO MTP	2,8	222,3	217,4	0,087	1,9	624,3	788,0	641,5	733,9
13	Qanlıko`l GAO MTP	28,9	194,1	254,9	3,9	4,0	613,7	571,2	437,2	873,7
14	Qaraqalpaqelektrtar maqları	46,8	34546,6	34461,7	2913,0	4328,7	34028,0	53572,6	42062,0	41946,0
15	Taxiatash TES	47,9	58323,7	74978,3	5410,9	2304,5	75269,9	87427,3	98081,2	121999,1
16	No`kis diyxan bazarı	51,0	486,2	716,3	13,8	30,9	15,0	211,1	964,6	580,0
17	No`kis aydın jol bazar (bezdeystvuet)	51,0	0	0	0,034	0	0	0	0	0
	Ja`mi		**136733,0**	**152194,0**	**9054,4**	**6979,4**	**124680,0**	**157481,0**	**163507,0**	**187922,0**

2. Juwapkershiligi sheklengen ja`miyet										
1	To`rtkulda`no`nimleri	10,2	1085,3	1631,0	12,2	31,5	948,5	4049,5	1584,1	2265,6
2	Shımbay da`n	4,0	2337,8	2182,5	0,206	0	4106,3	6177,6	1154,5	2863,1
3	Qanlıkul` kommunal xızmet	50,0	5,5	3,0	0,200	0,615	2,1	30,0	1,1	1,8
4	Qon`ırat kommunal xızmet	25,0	2,1	0	0,002	0	0,860	0	0,640	0
5	Shomanay kommunal xızmet	50,0	11,8	4,2	0,350	0	0,382	2,0	0,280	0,600
6	Taxiatash kommunal xızmet	25,0	2,2	4,7	0,020	25,4	0,420	2,8	0,3	2,0
7	Mangit kommunal xızmet	25,0	2,6	0	0,300	0	1,2	0	0,98	0
8	Qarao`zek kommunal xızmet	25,0	0	0	0	0	0	0	0	0

9	Xojeli kommunal xızmet	25,0	0,728	2,2	0	0	5,9	5,3	3,8	2,6
10	Xalkabad kommunal xızmet	25,0	1,2	0,800	0,200	0,08	0	0,399	0,237	0,574
11	Taxiatash ıssılık tarmagı	99,0	104,9	147,6	0,600	0,750	66,2	92,6	32,2	57,7
12	Shımbay ATP-40	25,0	33,1	19,0	0,691	0,525	73,1	79,5	71,0	49,5
13	Nokis arka avtovokzal	25,0	21,8	20,8	0,200	0,240	4,7	5,5	1,9	3,4
14	Man`g`ıt pille	25,0	275,4	366,7	0,450	0,700	11,4	71,1	188,4	180
15	No`kis kinovideo	25,0	4,2	3,9	0,003	0,001	0,112	0,027	0,020	0,350
16	Ellikqala diyxan bazarı	51,0	19,3	52,1	0,520	2,6	0	7,6	0	4,5
17	Kegeyli diyxan bazar sliyanie s "Kazanketken diyxan bazar"	51,0	20,8	37,9	0,6	2,1	0,150	18,2	4,0	14,2
18	Shomanay diyxan bazar	51,0	8,7	12,5	0,150	1,3	0	0,150	0,655	1,2
19	Qarao`zek diyxan bazarı	51,0	22,1	30,1	0,600	0,949	0,550	6,4	4,0	8,8
20	Xalqabad diyxan bazarı	51,0	12,9	18,3	0,300	0,314	1,1	7,2	10,0	17,9
21	Qan`lıko`l diyxan bazarı	92,4	12,2	14,3	0,200	0,402	5,8	6,1	6,0	6,1
22	Man`g`ıt diyxan bazarı	51,0	63,0	59,6	3,3	10,2	0	44,4	16,0	29,0
23	Qon`ırat buyım bazar	51,0	161,3	208,6	1,2	0,136	20,0	21,1	32,0	42,5
24	Shabbaz	51,0	57,3	105,6	1,2	2,2	0	0	0,800	4,9
25	To`rtkul buyım bazarı	51,0	98,1	175,3	5,0	11,3	0,250	15,5	0,300	24,8
26	Shımbay diyxanbazarı	51,0	77,0	120,9	2,850	8,9	0	4,1	1,9	8,5
28	Shımbay sharwa bazarı	51,0	15,7	22,5	2,3	2,5	0	0	0	5,0
29	Akmang`it diyxan bazarı	51,0	11,1	15,9	0,340	0,800	0	5,6	0	12,7

30	Takıyatas diyxan bazarı	51,0	48,7	76,1	1,2	1,4	0,950	13,3	3,5	9,8
31	Xojeli diyxan bazar	51,0	235,2	380,2	16,3	61,4	44,0	0,51	6,0	98,4
32	Xojeli avtomobil` ha`m awısıq boleklerdi satıw bazarı	51,0	0	0	0,8	0	0	0	0	0
33	To`rtkul mal-sharwa bazarı	51,0	0	48,8	0	8,3	0	8,9	0	2,3
34	Mang`ıt buyım bazarı	51,0	30,6	88,1	2,5	9,2	0,275	28,7	4,1	53,6
35	Mang`ıt sharwa bazarı	51,0	0	44,1	0	5,3	0	6,5	0	3,5
36	Qarao`zek sharwa bazarı	51,0	0	16,5	0	0,060	0	4,0	0	4,3
37	Qanlıko`l sharwa bazarı	51,0	0	12,3	0	0,672	0	3,4	0	2,1
38	To`rtkul el rısqı bazarı	51,0	0	122,7	0	0,700	0	197,0	0	24,7
	Ja`mi		**4814,0**	**6097,9**	**57,0**	**191,3**	**5294,0**	**10922,0**	**3131,0**	**5836,9**

Joqarıdag`ı kestede ko`rip turg`anın`ızday Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komiteti ta`repinen 2012 jıl juwmaqları boyınsha 17 aktsionerlik ja`miyetlerdin` islep shıg`arılg`an o`nimler ko`lemi 152194,0 mln.sum bolıp, onnan 6979,4 mln.sumlıq taza payda ko`rgen. Debitorlıq karız boyınsha 157461,0 mln.sum bolıp, Kreditorlıq qarız bolsa 187922,0 mln.sumdı qurag`an. Juwapkershiligi sheklengen ja`miyetler boyınsha 38 ka`rxana bolıp, olardın` islep shıg`arg`an o`nimler ko`lemi 6097,9 mln.sum bolıp, 191,3 mln.sumlıq taza payda ko`rgen. Debitorlıq qarızı bolsa 10922,0 mln.sum , kreditorlıq qarızı bolsa 5836,9 mln.sumdı qurag`an.

Bazar infrastruktursın engiziw ha`m ma`mleketlik mu`lkti menshiklestiriw boyınsha **"O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 20 iyuldagi «2007-2010 yillarda xususiylashtirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish va xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish chora-tadbirlar twg`risida»g`ı PK-672-sanlı** qararına muwapıq Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komieti ta`repinen 79 ta ob`ekt satılıwı rejelestirilgen bolıp, usı kunge shekem 27 ta ma`mleketlik ob`ektleri satılg`an.

2012 jılda “nol`” qunında satılg`an ob`ekt ha`m ka`rxanalar boyınsha investorlar ta`repinen ja`mi 358,0 mln.sumlıq investitsiya juklemeleri kiritiliw belgilengen bolıp, haqıyqatda 433,1 mln.swmlıq investitsiya kiritilgen, yag`nıy belgilengen reje 120,9 protsentke orınlang`an

Usı jılda menshiklestiriwden kelip tusken qarjılar ko`lemi 208,3 mln.sumdı, sonnan ko`shpes mu`lkti satıwdan 17,1 mln.swm, jer maydanların satıwdan 191,2 mln.sumdı qurag`an.

2012 jılda Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komiteti boyınsha aktsionerlik ja`miyetlerdegi jumısshılar sanı 9,9 mın` kisini quraydı. Sanaat tarawında xızmet ko`rsetip atırg`an aktsionerlik ja`miyetlerdin` islep shıg`arg`an o`nimleri ko`lemi 258165,9 mln.sumdı qurap bunı to`mendegi №3-kesteden ko`riwin`izge boladı.

4-keste

2012 jıl Qaraqalpaqstan Respublikası Ma`mleketlik mu`lk komiteti boyınsha ekonomikalıq reformalardın` barısı ha`m sotsial-ekonomikalıq rawajlanıwdıo` tiykarg`ı ko`rsetkishleri xaqqında mag`lıwmat

№	Ko`rsetkishler	O`lshew birligi	2011 jıl	2012 jıl	% esabında
1	Aktsionerlik ja`miyetler sanı	birlik	68	55	80,9
2	Aktsionerlik ja`mietde islewshi xızmetkerler sanı	mın` kisi	11,3	9,9	87,6
3	Aktsionerlik ja`miet sanaat o`nimlerin islep shıg`arıw ko`lemi	mln.sum	236890,1	258165,9	104,5
4	Menshiklestirilgen ob`ektler ha`m ka`rxanalar sanı	dana	-	1	-

Ha`zirgi ekonomikanı modenizatsiyalaw sha`rayatında respublikamızda kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik penen shug`ıllanıwshı ka`rxanalarg`a ayrıqsha itibar qaratılıp, bul protsess jan`a innovatsiyalar, baslamashı-lıqtı talap etip, solardın` tiykarında g`ana (resrulardı u`nemli paydalanıp, sapalı o`nimler islep shıg`arıw jolı menen) ekonomikalıq rawajlanıwdı ta`miyinlew mu`mkin. Bunın` ushın kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik xızmeti menen shugıllanıwshı ka`rxana basshıları ilim ha`m texnikada erisilgen en` son`g`ı innovatsiyalardı o`ndiris protsessine engiziwgeayrıqsha itibar qaratıwları lazım.

Ra`smiy statistikalıq mag`lıwmatlarda ko`rsetiliwinshe, ma`mleketimiz-de kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sub`ektlerinin` xalıq ba`ntlili-gindegi u`lesi 2000-jılda 49,7 protsentti qurag`an bolsa, 2012-jılg`a kelip bul ko`rsetkish 74,3 protsentti qurag`an.

Karaqalpaqstan respublikasında da kishi biznestin` ekonomikasındag`ı roli jıldan-jılg`a artıp barmaqta. Bunı kishi biznestin` jalpı aymaqlıq o`nimdegi ha`m ekonomika tarawları boyınsha u`lesinde ko`riwimizge boladı. (№5-kestege qaran`).

Keste mag`lıwmatlarınan ko`rinip turg`anınday 2012-jıldın` juwmaqları boyınsha respublika jalpı aymaqlıq o`nimde kishi biznestin` u`lesi 63,6 protsentti qurag`an. Bul ko`rsetkish awıl xojalıq jalpı o`niminde 95,1 protsentti, jolawshı tasıw tarawında 89,6 protsentti, qurılıs jumıslarında 64,8 protsentti, sanaat tarawında 23,0 protsentti qurag`an. Kestede bul ko`rsetkishler respublikanın` ha`r bir qala ha`m rayonları boyınsha o`z aldına keltirilgen.

5-keste.

Qaraqalpaqstan Respublikası boyınsha ekonomika tarawlarında kishi biznestin` u`lesi , % esabında

(2013-jıl 1-yanvar` jag`dayına)

	Qala ha`m rayonlar atı	Jalpı aymaqlıq o`nim	Sanaat o`nimle-ri	Awıl xojalıq jalpı o`nimi	Qurılıs jumısları	Usaqlap satıw sawda aylanısı	Xalıqqa pullı xızmet ko`rsetiw	Ja`mi xızmetler	Ju`k tasıw	Jolawshı tasıw
	Respublika boyınsha	**64,4**	**23,0**	**95,1**	**64,8**	**45,2**	**44,2**	**51,3**	**48,6**	**89,6**
1.	A`miwda`r`ya rayonı	-	19,3	96,7	78,2	34,1	40,2	54,8	65,9	99,1
2.	Beruniy rayonı	-	30,2	93,2	83,6	67,1	32,4	51,7	87	97,0
3.	Qanlıko`l rayonı	-	96,9	99,1	94,3	36,2	30,0	38,8	21,6	87,9
4.	Qarao`zek rayonı	-	93,1	93,7	92,4	22,2	28,2	54,2	29,4	87,8
5.	Kegeyli rayonı	-	6,7	93,1	98	42,5	23,2	45,0	46,1	97,3
6.	Qon`ırat rayonı	-	34,2	92,7	22,9	46,8	33,6	30,4	54,3	84,1
7.	Moynaq rayonı	-	0,3	91,9	98,0	40,9	44,7	23,2	43,5	70,5
8.	No`kis rayonı	-	84,6	93,4	94,2	70,9	26,4	36,8	49,9	88,7
9.	Taxtako`pir rayonı	-	63,4	92,1	97,4	17,3	34,1	60,7	69,9	72,5
10.	To`rtku`l rayonı	-	18,1	96,2	91,0	30	26	51,8	41,5	73,6
11.	Xojeyli rayonı	-	24,5	96,7	85,3	48,8	40,4	60,3	77,6	96,8
12.	Shımbay rayonı	-	57,2	95,8	87,5	42,8	29,5	38,4	38	93,0
13.	Shomanay rayonı	-	76,2	100,0	90,0	48,9	26,3	48,4	22	84,4
14.	Ellikqala rayonı	-	11,0	96,8	96,5	45,3	25,0	47,4	85,7	99,8
15.	No`kis qalası	-	32,9	100,0	78,7	45,7	55	56,8	45,6	89,5

Respublikamızda jeke sektordı ken`eyittiriw, kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw barısındada bir qansha jumıslar a`melge asırılmaqta. Ma`mleketimiz ekonomikasın rawajlandırıwda turli tarawlarda xızmet ko`rsetip atırg`an kishi biznes ha`m jeke isbilermenliktin` ulesi boyınsha tomendegi №6-kesteden ko`riwin`izge boladı.

6-keste

Ekonomika tarawları boyınsha tovar (jumıslar, xızmetler) ko`leminde kishi biznes ha`m isbilermenliktin` u`lesi (protsent esabında)

Tarawlar	**Ja`mi**	**Kishi isbilermenliktin` ulıwma islep shıg`arıwdag`ı ko`lemi**		
		2000	**2006**	**2012**
Sanaat	100	11,3	9,8	14,1
Awıl xojalıg`ı	100	72,4	84,7	93,6
Qurılıs	100	36,8	49,4	54,8
Sawda	100	45,9	44,0	42,6
Pullı xızmet	100	37,9	52,0	71,0

Ulıwma sanaat o`nimin islep shıg`arıwda keleshekte o`zgerisler sanaat tarawına bolg`an talap na`tiyjesinde ju`zege keledi, sonday aq awıl xojalıg`ı o`nimlerin qayta islewshi kishi ka`rxanalardın` rawajlanıw esabınan bul taraw na`tiyjesi 93,6 protsentke jetedi. Sawda aylanısının` tolıq muwapıqlasıwı na`tiyjesinde bul tarawda ko`rsetkish u`lesi pa`seyiwi ju`zege keledi.

Aymaqlardın` mashina sog`ıw ha`m metalg`a islew beriw, jen`il sanaat, a`sirese, trikotaj, tigiwshilik buyımları tayar o`nim islep shıg`arıwg`a arnalg`an

tarawlarda kishi biznestin` ornı ha`m u`lesi jeterli da`rejede emes. Bizge ma`lim barlıq tarawda islep shıg`arıw aktivligi ten`lesse unamlı na`tiyjelerge erisemiz.

Respublikamızda kishi ka`rxanalar ta`repinen tayar o`nimler islep shıg`arıwdın` o`siwin jaratılg`an imkaniyatlardan aktiv da`rejede paydalanıw esabınan ta`miynlew mu`mkin. Bizin` esaplarımızg`a qarag`anda 2015 jılg`a barıp respublika boyınsha kishi biznestin` islep shıg`arılg`an JIO` ko`lemindegi u`lesin 66,5 protsentke jetkeriw kishi isbilermenlik ka`rxanalarının` jıllıq tovar islep shıg`arıwının` o`simi 2,5 protsentten kem bolmag`an jag`dayda g`ana a`melge asadı.

Bunın` ushın aymaqlardag`ı kishi isbilernmenlik ka`rxanalarının` respublika boyınsha islep shıg`arılg`an JIO` degi u`lesi keleshekte to`mendegi jag`dayda o`sip barıwına erisiw za`ru`r (inertsion ta`rizde). (№7-kestege qaran`)

7-keste

Respublika JIO` de aymaqlardag`ı kishi ka`rxanalardın` jalpı aymaqlıq o`nimdegi u`lesinin` o`sip barıwı.

Respublika aymaqları	2000 j	2005 j	2010 j	2015 j	2015 jıl 2005 jılg`a salıstırg`anda protsent esabında
O`zbekstan Respublikası	31,0	38,2	52,1	66,1	173,0
Qaraqalpaqstan Respublikası	26,9	48,9	57,9	66,9	136,8
Wa`layatlar					
Andijan	32,9	38,7	49,9	61,1	157,8
Buxara	33,0	44,4	51,1	57,8	130,1
Jizzax	37,1	64,4	73,0	79,8	123,9
Qashqadarya	25,8	38,4	45,8	58,4	152,0
Nawayı	21,5	20,9	33,5	46,1	220,0
Namangan	33,4	51,4	75,4	81,4	158,3

Samarqand	44,3	54,5	68,3	78,9	144,7
Surxondarya	39,1	45,9	64,8	81,7	177,9
Sirdarya	38,9	58,8	72,5	80,6	137,0
Tashkent	34,0	36,3	45,6	54,9	151,2
Ferg`ana	32,0	43,9	64,7	82,3	187,4
Xorezm	34,2	54,2	78,3	81,9	151,1
Tashkent q.	41,5	54,3	70,2	79,1	145,6

A`lbette bul ko`rsetkish rawajlang`an ma`mleketler da`rejesinde emes. AQSh ta 75-82 protsentti, Yaponiyada 81 protsentti, Italiyada 74 protsentti quraydı. Respublikamız kishi biznesinin` bunday ko`rsetkishlerge erisiwi isbilermenlik aktivlgi arqalı a`melge asadı. Sebebi 2000-2005 jıllar aralıg`ında o`siw da`rejesi (1,4 protsent) go`zlengen na`tiyjege (50-52 protsent) erisiwdi ta`miynley almaydı.

Aymaqlar boyınsha tovar islep shıg`arıw ko`leminin` keleshekte o`sip barıw dinamikasın ka`rxanalar sanının` o`sip barıw jag`dayı boyınsha analizlesek, bul jag`day qosımsha jan`a kishi ka`rxanalardın` sho`lkemlestiriliwi esabınan a`melge asadı.

Jaratılg`an imkaniyatlardan na`tiyjeli paydalang`an aymaqlarda jalpı aymaqlıq o`nimnin` joqarı pa`tte o`siwi ta`miyinlenedi. Solardan kishi ka`rxanalardın` islep shıg`arıw na`tiyjeligin arttırıw esabınan keleshekte go`zlengen na`tiyjelerge erisiw ta`miyinlenedi.

Keleshekte ku`tiletug`ın na`tiyjeler tiykarınan kishi isbilermenliktin` aktiv rawajlanıwı esabınan ju`z beredi. Bul bolsa olar ta`repinen islep shıg`arılatug`ın tovar mug`darının` o`siw dinamikasın Respublika aymaqlar boyınsha kishi ka`rxanalar ta`repinen islep shıg`ılatug`ın o`nimnin` o`siw dinamikasın to`mendegi №7-kestede ko`riwin`izge boladı.

8-keste

Keleshekte aymaqlar boyınsha kishi isbilermenlik ka`rxanaları ta`repinen o`nim islep shıg`arıwdın` o`siwi. (mln.swm.esabında).

Aymaqlar	2000 j	2005 j	2010 j	2015 j	2015 jıl 2005 jılg`a salıstırg`anda o`siw %
O`zbekstan Respublikası	892573,0	956838,2	1089938,7	1223039,2	127,8
Qaraqalpaqstan Respublikası	18786,6	22919,6	24982,3	27045	117,9
Wa`layatlar					
Andijan	70178,8	74249,1	82564,9	90880,7	122,3
Buxara	46619,4	51934,0	55413,5	58893,1	113,3
Jizzax	31281,6	39821,3	43245,9	46670,5	117,1
Qashqadar`ya	61485,8	69233,0	74356,2	79479,4	114,7
Namangan	50919,4	60084,8	74505,1	88925,4	147,9
Samarqand	67851,2	74772,0	85090,5	95409,0	127,5
Surxandar`ya	82241,4	87833,5	104434,0	121034,5	137,7
Sırdar`ya	34155,4	40952,3	46562,7	52173,1	127,3
Tashkent	110782,4	112665,7	123143,6	133621,5	118,5
Ferg`ana	104838,6	117314,3	141715,6	166116,9	141,5
Xorezm	36708,7	44050,4	54666,5	65282,6	148,1
Tashkent q.	219770,8	247901,4	287813,5	327426,6	132,1
Nawayı	24940,4	25065,1	29100,5	33135,9	131,1

III–Bap. Respublikamızda mu`lkshiliktin` ha`r qıylı formaların rawajlandırıw jolları

3.1. Ma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw xızmetin rawajlandırıw strategiyası

Ma`mleketlik mu`lkti baskarıw ekonomikanı ta`rtibke salıw jolındag`ı en` baslı qurallardın` biri bolıp tabıladı. A`sirese ma`mlekettin` mu`lkke bolg`an xuquqı ma`mleket ekonomikasına tikkeley yamasa qosımsha ta`sir ko`rsetiw imkaniyatın jaratadı.

O`zbekistanda alıp barılıp atırg`an ekonomikalıq reformalardın` basında ma`mlekettin` turıwı og`an tiyisli bolg`an mu`lklerden na`tiyjeli paydalanıw ilajların ko`rip shıg`ıwdı ko`rsetedi. Usı ilajlardı a`melge asırıw g`a`rezsizliktin` da`slepki jıllarınan baslap en` baslı bag`dar ekenligin ko`rsetti. Prezidentimiz I.A.Karimovtın` aytıp o`tkenindey «Ekonomikalıq reformalardın` negizgi maqseti ha`m ma`nisi – mu`lkti o`z iyesine tapsırıw ha`m isbilermenlikti ha`r ta`repleme qollap-quwatlaw» bolıp tabıladı.

Ha`zirgi jag`dayda shet el ta`jriybelerinen unemli paydalang`an jag`dayda ma`mleket mu`lkin basqarıw na`tiyjeligin asırıw imkaniyatın beriwshi a`meliy-usıllardı a`melge asırıw za`rur. Ma`mleket mu`lkti ijarag`a beriw xızmetin rawajlandırıw strategiyasın ilimiy jaqtan tiykarlang`an halda islep shıg`ıw sol bag`darda a`melge asırılıwı za`rur bolg`an ilajlardın` biri bolıp esaplanadı.

Strategiya ka`rxananı na`tiyjeli basqarıwda bizneske baylanıslı bolg`an juda` ko`p ba`sekige shıdamlı xa`reketler ha`m qolay lı jollardı anıqlap alıw za`rurligin o`z ishine aladı. Ulıwmalıq ma`niste strategiya – bul ka`rxananın` bazardag`ı ornın bekkemlewge, tutınıwshılardın` talapların qanatlandırıwg`a ha`m o`z aldına qoyg`an maqsetlerine erisiwge qaratılg`an rejeli basqarıw bolıp tabıladı. Ka`rxananı rawajlandırıw – bul jetilisken strategiyanı tolıq a`melge

asırıw. Strategiyanı a`melge asırıw menejmenttin` tiykarg`ı wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı. Ka`rxana strategiyasın duziw ha`m a`melge asırıwda menejmenttin` wazıypası to`mendegi o`z ara tıg`ız baylanısqan quramalı bo`limlerden ibarat:

- rawajlanıwdın` uzaq muddetli maqseti ha`m keleshegini belgilew;
- ka`rxananın` ulıwmalıq maqsetleri xızmetinin anıq bag`darlarg`a boysındırıw ;
- na`zerde tutılg`an ko`rsetkishlerge erisiw ushın tan`lang`an reje-da`sturdi epshillik penen a`melge asırıw;
- tan`lang`an strategiyanı na`tiyjeli a`melge asırıw ilajların ko`riw;

Ha`r qanday ka`rxananın` strategiyasın anıqlaw ushın ka`rxananın` ishki jag`dayı ha`m onın` xızmetine ta`sir etiwshi sırtqı faktorlar uyreniliwi lazım.

Strategiyanı islep shıg`ıw ushın menshikliktin` formasına qaramasdan ka`rxanalarda islewshiler isbilermenlik qa`bileti ha`m pikirlewdin` strategik ta`rizine iye bolıwı za`rur. Strategiyanı islep shıg`ıw sheberligi ka`rxana basqarıwshılarının` isbilermenlik qa`biletine baylanıslı.

Ka`rxana strategiyasına o`zgerisler kirgiziw normadag`ı a`piwayı jag`day bolıp esaplanadı. Gey bir waqıtlarda strategiyag`a o`zgerisler kirgiziw za`rur bolıp qaladı. Stategiyanı qanday etip jaqsılıw mu`mkin, degen sawaldı ha`mme waqıtda menejer yaddan shıg`armawı lazım, sebebi strategiyanı islep shıg`ıw o`zgermeli protsess.

Ka`rxananın` strategiyalıq xızmeti na`tiyjesinde payda bolatug`ın bir qatar sorawlar juwaplardan ibarat boladı, bul sorawlar to`mendegilerden turadı:

- jumıstı qanday etip rawajlandırıw kerek ?

- klientlerdi qanday etip qanatlandırıw kerek?
- qarsılaslardan qalayınsha ozıp ketiw mu`mkin?
- o`zgerip turıwshı bazardın` jag`daylarına kalay etip juwap beriw lazım?
- Ka`rxananın` ayrım funktsional bo`limlerin kalay basqarıw kerek?
- Finanslıq ha`m strategik maqsetlerge kalay etip erisiw mu`mkin?

Strategiyanı ko`re biliw, onın` missiyasın islep shıg`ıw, maqsetlerin anıqlaw ha`m strategiyanı tan`law – bul kompaniyanın` rawajlanıw bag`darın belgilewdegi tiykarg`ı wazıypa bolıp esaplanadı. Keshiktirilip duzilgen strategik da`stur yamasa o`z waqtında kirgizilmegen o`zgerisler hesh qanday na`tiyje bermeydi.

Ka`rxana rawajlanıw strategiyasın anıqlawg`a ko`plegen faktorlar ta`sir ko`rsetedi. Bul faktorlardın` o`zara ta`siri ha`r tarawda o`zine ta`n qa`siyetlerge iye bolıp, waqıt dawamında o`zgerip turadı. Strategiyanı belgilewshi faktorlar ha`mme waqıtta bir birinen ajıralıp turadı. Ka`rxana ha`mme waqıtta o`zi qa`legenindey rawajlanıw strategiyasın tan`lay almaydı. Onın` ha`reketleri nızam, ma`mleket siyasatı, sotsiallıq ta`rtipke salıw ha`m ja`miyettegi ornı menen shegaralanadı. Strategiyanı sotsiallıq talaplarg`a maslastırıw mexanizmi to`mendegi sxemada ko`rsetilgen.

1-sızılma. Ka`rxana strategiyasın sotsiallıq talaplarg`a maslastırıw mexanizmi

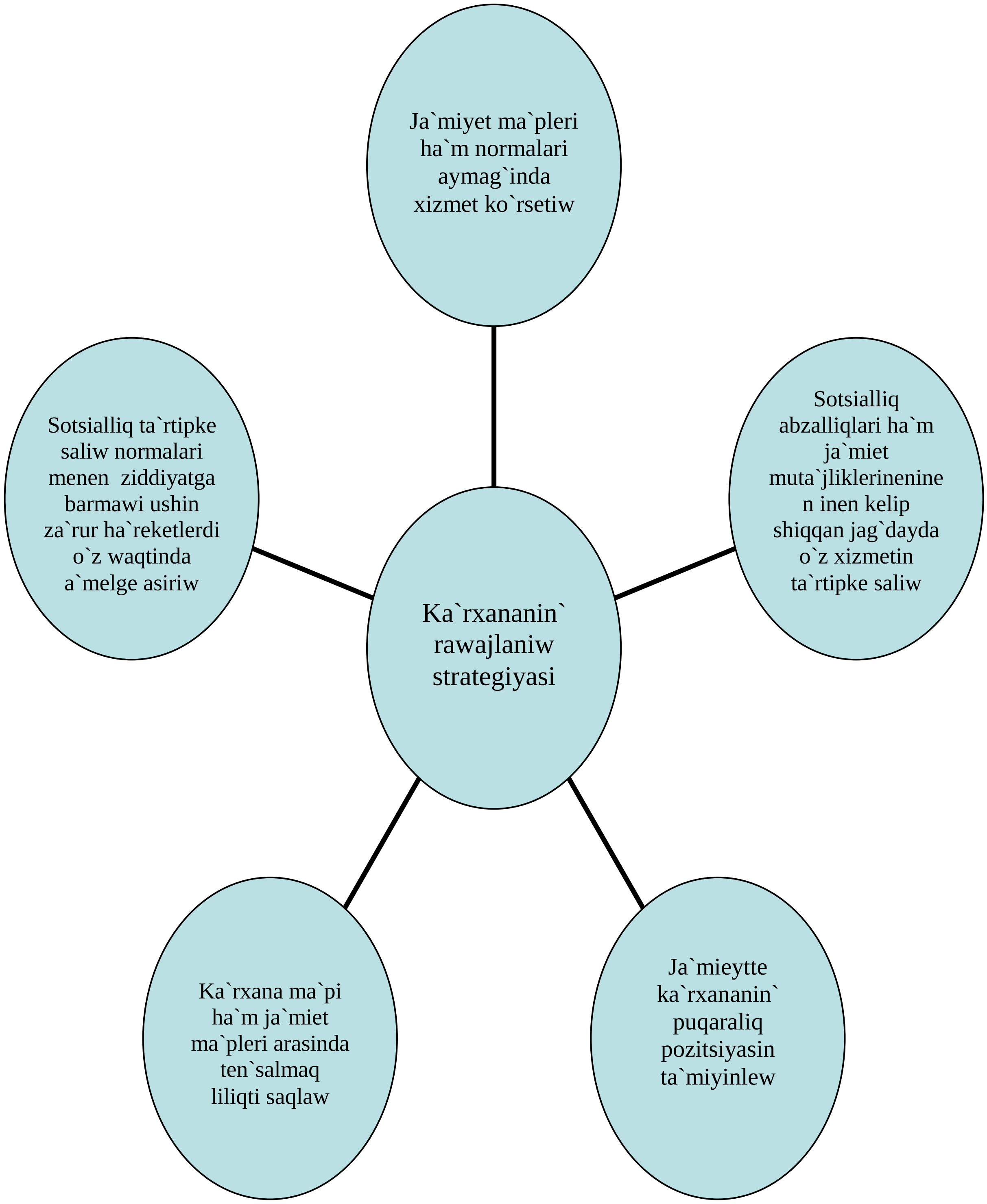

Sonı ayrıqsha aytıw lazım, strategiya ja`rdeminde ba`seki gu`resinde qa`nshelli ulken jetiskenshilikke erisilse, strategiya sonshelli kushli ha`m na`tiyjeli boladı.

Demek, alıp barılıp atırg`an izleniwler na`tiyjesinde ma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw xızmetin rawajlandırıw strategiyası da`stu`rin ush bo`limnen ibarat ko`riniste beriw mu`mkin: birinshi bo`lim strategiyalıq analiz na`tiyjelerin o`z ishine alıwshı, ekinshi bo`lim strategiyalıq tan`lawlar tiykarında islep shıg`ılg`an, ushinshi bo`lim strategiyalıq da`sturdi a`melge asırıwdag`ı usınıslardan ibarat.

Ma`mleketimizde a`melge asırılıp atırg`an ekonomikalıq reformalar na`tiyjesinde burıng`ı sotsializm da`uirinen miyras bolıp qalg`an, ma`mleketlik mu`lkshilikke tiykarlang`an xojalıq jurgiziw sisteması putkilley reformalanıp, na`tiyjeli menshiklestiriw protsessi a`melge asırılg`anlıg`ı sebepli ekonomikada ma`mleketlik mu`lk juda` az saqlanıp qalındı. Sol ob`ektlerden na`tiyjeli paydalanıw za`rurligi bugingi kunge kelip o`zinin` en` baslı ekenligin ko`rsetipma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw orayı sho`lkemlestirildi.

Respublikamızda jeke biznes sub`ektleri ta`repinen jan`a binalardın` paydalanıwg`a tapsırılıp atırg`anlıg`ı ha`m bunın` aqıbetinde administrativlik binalardı ijarag`a beriw oraydın` abırayının` to`menlep barıwı itimallıg`ının` aldın alıw ilajları oraydın` strategiyalıq rawajlanıw da`sturinde o`z sa`wlesin tabıw mu`mkin. Bunda oray ustavında belgilep qoyılg`an ma`mleketlik mu`lk bolıp esaplanbaytug`ın kommertsiyalıq ka`rxanalar mu`lkin ijarag`a beriw xızmeti menen de shug`ıllanıwı za`rur.

Ha`r qanday ka`rxana o`zinin` rawajlanıw strategiyasın tan`lawda birinshi na`wbette joqarıda keltirilgen analizlerdi a`melge asırar eken. Analiz na`tiyjelerine ha`m onnan alıng`an juwmaqlarg`a

swyenip to`mendegi keltirilgen strategiyalardın` birin tan`lawdı usınıs etedi:

Birinshi strategiya – mu`lkti ijarag`a beriwi na`tiyjesinde iyelegen abırayın saqlap qalıw, basqa o`zine qarama qarsı qatnasıwshılardın` xa`reketleniwine jol qoymawı. Bul strategiya «depressiya keseli» dep atalıp, og`an tek keleshegi haqqında qayg`urmaytug`ın ka`rxanalar duwshaker boladı. Bul turdegi strategiyanı tan`law orayda jan`alıqqa umtılıw ha`m baslamanın` bolmawına alıp keledi.

Ekinshi strategiya - orayda ma`mleket ka`rxanalarında inventarizatsiyanı o`tkeriw arqalı mu`lkti ijarag`a beriw iyelep turılg`an u`lesin ko`beytiw. Bul strategiyag`a a`mel qılıw ma`mleket o`z esabındag`ı mal-mu`lkin ha`m onnan na`tiyjeli paydalanıw ilajların ko`riw imkaniyatın beredi.

U`shinshi strategiya – o`nim diversifikatsiyasına tiykarlang`an strategiyanı qollaw. Jeke biznes sub`ektlerinin` mulkin ijarag`a beriw protsessinde da`lda`lshılıq rolin atqarıw. Usı strategiya ekinshi strategiya menen birgelikte a`melge asırılsa jaqsı na`tiyjelerge erisiw mu`mkin.

To`rtinshi strategiya – diversifikatsiya xızmetine tiykarlang`an strategiyanı kollaw. Ma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw orayı mu`lkin ijarag`a beriw xızmetinen basqa xızmet turleri menen de shug`ıllanıwı mu`mkinliginin` bar ekenligi usı strategiyada na`zerde tutılg`an.

Ijarag`a alıng`an mu`lkten paydalanıw da`rejesi haqqındag`ı tolıq mag`lıwmat tek g`ana neshe protsentten berilip atırg`anlıg`ı mu`lkten paydalınıw muddeti, ba`lkim mu`lkten paydalanıwdın` tsikllıg`ı, ne ushın mu`lkten paydalanılmay atırg`anlıg`ı ha`m tolıq paydalanıw mu`mkin emesligi haqqındaqı da xabardıda o`z ishine alıw kerek.

Ma`mleket mu`lkti inventarizatsiyadan o`tkeriw protsessinin` keyingi basqıshı xabarlar bazasındag`ı ijarag`a beriw mu`mkin bolg`an mal-mu`lkti bahalawdan ibarat. Bul basqıshda ijarag`a beriliwi mu`mkin bolg`an mu`lk og`an bolg`an talap da`rejesine karay ush bo`limge bo`liniwi maqsetke muwapıq: tutınıwshılardın` talabı joqarı, ortasha ha`m to`men bolg`an mu`lk. Talap da`rejesin anıqlaw ma`mleket mu`lkin ijarag`a beriw stavkaların kollawda, olardan maksimal da`rejede na`tiyjeli paydalanıw ushın en` kolayı.

Inventarizatsiya tek g`ana ma`mleket mu`lkin esapqa alıwdı retlestiriw imkaniyatın beredi, ba`lkim ma`mleket qaramag`ındag`ı mu`lkten paydalanıw da`rejesin anıqlaw, ayrım jag`daylarda onnan unamsız maqsetlerde paydalanılıp atırg`anlıg`ın da anıqlawg`a ja`rdem beredi. Bunnan tısqarı bul ilajlar ma`mleket mu`lkin ijarag`a beriwdin` tek g`ana bir jolı oray menen birgelikte jumıs alıp barıw kerek ekenligi haqqındag`ı tusiniktin` qa`liplesiwine alıp keledi.

Ma`mleketlik mu`lkti inventarizatsiyadan o`tkeriw ilajlarının` keyingi basqıshında aktsionerlik kapitalında ma`mlekettin` ulesine tiyisli bolg`an akg`ionerlik ja`mietleri ha`m basqa ja`mietlerdin` mal-mu`lki haqqındag`ı mag`lıwmatlardı jıynaw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Sebebi ka`rxanalardın` iyeliginde bolg`an mu`lkte ma`mlekettin`de ulesi barlıg`ı olardın` ijarag`a beriliwi bir ta`repten alıp qaralg`anda nızamg`a tiykarlang`anlıg`ın ta`miyinleydi.

Ma`mleketlik mu`lkti ijarag`a beriw orayı xızmetin elede rawajlandırıwg`a ja`rdem beriwshi ushinshi strategiyanı a`melde qollaw ushın en` aldı menen jeke biznes sub`ektlerinin` mal-mu`lkleri haqqındag`ı mag`lıwmatqa iye bolıw za`rur. Onın` ushın oraydın` qasında ayrıqsha marketing bo`limi yamasa topar sho`lkemlestirip,jeke biznes sub`ektleri xızmetin, olardın` ijarag`a beriliwi mu`mkin bolg`an mal-mu`lkleri haqqında marketing izertlewlerin o`tkeriw ha`m izertlew na`tiyjelereine karay usı mu`lkke

talapkerlerdi kıdırıw onın` tiykarg`ı wazıypası etip belgileniwi mu`mkin.

3.2 Respublikamızda menshiklestiriw tiykarında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw

O`zbekistanda sotsiallıq bag`darlang`an bazar ekonomikasın qurıwdın` tiykarg`ı maqsetlerinen biri ma`mleketimizde kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik formaların rawajlandırıwdan ibarat. Bul maqsetti a`melge asırıw ushın ekonomikalıq reformalar o`tkerildi, onın` rolin arttırıw ushın iri institutsional tiykarlar jaratıldı. O`zbekistanda jeke isbilermenlik ha`m kishi biznes ka`rxanalarının` kompleksin qa`liplestiriw na`tiyjeli a`melge asırılmaqta.

Bizin` respublikamızda kishi ka`rxanalar sanı ha`m olardın` islep shıg`arg`an o`nimler ko`lemi jıldan-jılg`a o`sip barmaqta. Kishi ka`rxanalar O`zbekstan Respublikasının` «Ka`rxanalar haqqında», «Menshik haqqında», «Erkin isbilermenlik xızmetinin` kepillikleri haqqında»g`ı sıyaqlı nızamları, Prezident pa`rmanları, Ministrler Kabinetinin` qararları ha`m basqa normativ hu`jjetler tiykarında sho`lkemlestirilmekte.

Jeke isbilermenlik, kishi biznesti jedel rawajlandırıw tiykarında mu`lk iyeleri klasın qa`liplestiriw, tiyisli institutlar sisteması sho`lkemlestiriw, kishi ha`m jeke isbilermenlik xızmeti tarawına kredit resursların ken` tartıw ha`m shet el kapitalların alıp kiriw ushın qolaylı sharayat jaratıw maqsetinde O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` a`hhw jıl h apreldegi «Jeke isbilermenlik, kishi ha`m orta biznesni rawajlandırıwdı ja`nede qollap-quwatlaw ilajları haqqında»g`ı Pa`rmanına o`zgeris ha`m qosımshalar kirgiziw haqqında»g`ı O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` 2003 jıl 30 avgustta PF-3305-sanlı Pa`rmanı qabıl etildi. Usı Pa`rmang`a

muwapıq «orta ka`rxanalar» tu`sinigi biykar etildi ha`m 2004 jıl 1 yanvar`dan baslap to`mendegiler kishchk biznes sub`ektleri esaplanadı:

- jeke ta`rtiptegi isbilermenler;

- o`ndiris tarawlarında ba`nt bolg`an islewshilerdin` ortasha jıllıq sanı 20 adamnan, xızmet ko`rsetiw tarawı ha`m basqa` o`ndiriske baylanısı bolmag`an tarawlarda 10 adamnan, ko`tere ha`m usaqlap satıw sawdası, sonday-aq ulıwma awqatlanıw tarawında o` adamnan aspag`an mikrofirmalar.

To`mendegi tarawlarda ba`nt bolg`an islewshilerdin` ortasha jıllıq sanı:

- jen`il ha`m azıq-awqat sanaatı, metallg`a islew beriw ha`m a`sbapsazlıq, ag`ashtı qayta islew ha`m mebel` sanaatı ha`mde qurılıs materialları sanaatında – 100 adamnan;

- mashinasazlıq, metallurgiya, janılg`ı-energetika ha`m ximiya sanaatı, awıl xojalıq o`nimlerin islep shıg`arıw ha`m qayta islew, qurılıs ha`m basqa sanaat-o`ndirislik tarawlarda 50 adamnan;

- ilim, ilimiy xızmet ko`rsetiw, transport, baylanıs, xızmet ko`rsetiw tarawları (qamsızlandırıw kompaniyalarınan tısqarı), sawda ha`m ulıwma awqatlanıw ha`mde basqa o`ndirislik emes tarawlarda – 25 adamnan aspag`anlar kishi ka`rxanalar.

Menshik formalarına qaray kishi ka`rxanalardın` to`mendegi tu`rlerin ajıratıp ko`rsetiw mu`mkin:

1. Ma`mleketlik menshikke tiykarlang`an kishi ka`rxanalar.
2. Ja`ma`a`tlik menshikke tiykarlang`an kishi ka`rxanalar.
3. Puqaralardın` mu`lkine tiykarlang`an jeke ta`rtipte isleytug`ın kishi ka`rxanalar.
4. Ijara ka`rxanaları.
5. Kishi qospa ka`rxanalar.

2012 jılda respublikamızda isbilermenlik, onın` kishi biznes forması menen ba`nt bolg`an ka`rxanalar sanı 400 mın`nan astı. Olardın` jalpı ishki o`nimdegi u`lesi 50,1 protsentti quraydı. Isbilermenlikti rawajlandırıw esabınan qhg` mın` jan`a jumıs orınları jaratıldı.

Ma`mleketimizde kishi isbilermenliktin` rawajlanıwına usı tarawdı tu`rli da`rejelerde qollap-quwatlawdın` na`tiyjeli sisteması u`lken ta`sir ko`rsetedi. Ma`mleket ta`repinen onın` normativ-huqıqıy tiykarları islep shıg`ıldı ha`m jetilistirildi, kishi biznes ka`rxanaların finans-kredit ha`m investitsiya ta`repinen qollap-quwatlaw boyınsha ma`lim jumıslar a`melge asırıldı. Kishi isbilermenlikti qollap-quwatlaw boyınsha ma`mleketlik ha`m regionallıq da`stu`rler islep shıg`ıldı ha`m olar bu`gingi ku`nde de turmısqa izshil engizilmekte. Bul tarawda regionlar aralıq ha`m xalıq aralıq baylanıslar jolg`a qoyılmaqta, hu`kimetler aralıq ha`m xalıq aralıq sha`rtnamalar tastıyıqlanbaqta, isbilermenlerdin` ja`ma`a`tshilik birlespeleri xızmeti janlandırılmaqta, informatsiya ta`miynatı sisteması ju`zege keltirilmekte.

Ma`mleketimizde kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sektorının` qa`liplesiwi ha`m bekkemleniwinde Sawda-sanaat palatası, Diyxan fermer xojalıqları assotsiatsiyası, «Madad», «Kafolat», «Wzagrosug`urta» sıyaqlı bir qatar qamsızlandırıw kompaniyaları, Respublika biznes-inkubatorı, Diyxan ha`m fermer xojalıqların qollap-quwatlaw fondı, Miynet ha`m xalıqtı sotsiallıq qorg`aw ministrliginin` Jumıs penen ta`miyinlewge ko`meklesiw fondı sıyaqlı byudjetten tısqarı fondlardın` roli ju`da` u`lken boldı.

O`zbekistanda kishi ka`rxanalardı finanslıq qollap-quwatlaw sistemasının` jetilistiriliwi kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikke xızmet ko`rsetetug`ın bankler, fondlar, investitsiyalar ha`m

qamsızlandırıw sho`lkemlerinin` xızmetlerin xoshametlew bag`darında alıp barılıwı lazım.

O`zbekistanda alıp barılıp atırg`an ekonomikalıq reformalardın` a`hmiyetli bag`darlarınan biri – kishi biznes ha`m jeke isbilermenliktin` rawajlanıwın ha`r ta`repleme qollap-quwatlaw tiykarında xalıq ba`ntliligin ha`m abadanshılıg`ın arttırıw mashqalalarının` sheshiliwi esaplanadı. Bul bag`darda Ministrler Kabinetinin` 2007-jıl 12-fevral`dag`ı qararında ma`mleketimizde bir qatar anıq ilajlardı a`melge asırıw wazıypaları qabıl etilgen edi ( 2-sızılmag`a qaran`).

2-sızılma.

Ekonomikalıq reformalardı teren`lestiriwdin` en` a`hmiyetli bag`darları shen`berindegi tiykarg`ı wazıypalar, olardı a`melge asırıwg`a juwapker sho`lkemler ha`m ku`tilip atırg`an na`tiyjeler

Kishi biznes ha`m jeke isbilermenliktin` jedel rawajlanıwın ha`r ta`repleme qollap-quwatlaw , usı tiykarında xalıqtı jumıs penen ba`nt etiw ha`m abadanshılıg`ın arttırıw mashqalaların sheshiw

Tiykarg`ı wazıypalar	**Orınlaw ushın juwapker sho`lkemler**	**Ku`tilip atırg`an na`tiyjeler**
Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik struktu-rasın rawajlandırıw ha`m jetilistiriwdi ja`nede qollap-quwatlaw boyınsha Hu`kimet qararlarının` proektin islep shıg`ıw →	Ekonomika ministrligi, Finans ministrligi, Ma`mleketlik salıq ko-miteti, Monopoliyadan shıg`arıw, ba`seke ha`m isbilermenlikti qollap-quwatlaw ma`mleketlik komiteti →	Kishi biznes ha`m isbilermen-liktin` 2010-jılg`a barıp JIO` degi u`lesin 50-52 % ke jetke-riledi, eksport ko`lemi ko`beyedi, texnika ha`m texnologiyalıq struk-turalar jan`alanadı, joqarı professional intellektual miy-netten ken` paydalanıladı
Ma`mleketlik qadag`alaw sho`lkemlerinin` ka`rxana-lar xojalıq →	Adillik ministrligi, Finans ministrligi, Fermer xojalıqlar birlespesi, Sawda-sa- →	Ma`mleketlik qadag`alaw sho`l-kemlerinin` ka`rxanalar xoja-lıq xızmetine nızamsız aralasıw

xızmetine nızamsız aralasıwlarına urınıwların ha`kimshilik ha`m sud ta`rtibinde jaza-lawdı qatan`lastırıw boy-ınsha qosımsha ilajlardı islep shıg`ıw	naat palatası, Bas pro-kratura	jag`dayları keskin qısqarıwı na`tiyjesinde isbilermenlik xızmetinin` erkinligin ja`nede bekkemlenedi
Auditorlıq ha`m qamsız-landırıw tarawı xızmet-lerin ja`nede jetilis-tiriw ha`m isbilermenlik strukturalarına xızmet ko`rsetiw sapasın arttı-rıw boyınsha usınıslar islep shıg`ıw →	Finans ministrligi →	Auditorlıq ha`m qamsızlandırıw tarawı xızmetlerinin` ja`nede jetilistiriliwi, usı tarawlar ta`repinen xızmet ko`rsetiw sapasının` artıwı kishi biznes ha`m isbilermenlik xızmetinin` rawajlanıwına unamlı ta`sir ko`rsetedi

Bıyılg`ı jılda jeke isbilermenlik ha`m kishi biznes penen shug`ıllanıwshılar ushın ha`r qashang`ıdan da ken` imkaniyatlar jaratılatug`ınlıg`ı ta`biyiy.

Respublika ekonomikasının` qu`diretine ku`sh qosıwda aymaqlarda bir neshe o`ndirislik ka`rxanalar o`z o`nimlerin ishki ha`m sırtqı bazarlarg`a shıg`arıp, ma`mleketimiz g`azınasının` da`ramatların ko`beytiwde o`z u`lesin qospaqta. Bul birinshiden bolsa, ekinshiden bunday ka`rxanalardın` ashılıwı menen jumıssızlıq da saplastırıp, yag`nıy jumıssız ju`rgen puxaralardın` jumıs benen ba`ntligin ta`miyinlewde ayrıqsha orın iyelemekte.

Ma`selen, «Xalqabad» kolbasa o`nimin islep shıg`arıwshı ka`rxanasının` iske tu`skenine ko`p jıl bolmasada sırtqı bazarlarda o`z qarıydarların tawıp u`lgerdi. Bul ka`rxanag`a o`tken jılı Prezidentimiz I.A.Karimov elimizde bolg`an saparında jetilistirip atırg`an o`nimlerin barıp ko`rdi ha`m ka`rxananın` turmısı menen

jaqınnan tanıstı. Jurtbasshımızdın` Respublikamızg`a ayrıqsha itibarının` na`tiyjesinde usınday ka`rxanalar paydalanıwg`a bilmekte.

Elimizde jeke isbilermenlikti rawajlandırıw bag`darında jaratılıp atırg`an mine usınday mu`mkinshiliklerden orınlı paydalana bilgen isbilermen azamatlardan biri Berunıylı Bazarbay Masharipov o`tken g`0a`0-jıldın` iyul` ayında rayion aymag`ındag`ı derlik segiz jıldan berli o`z jumısın toqtatıp turg`an «Berunıy agrosanaat» sınar ka`rxanasın Berja arqalı satıp alıp « Shabbazlı Bazarbay usta» atamasında juwapkershiligi sheklengen ja`miyetin iske tu`sedi.

Isbilermen da`slep jan`a imarattı o`zinin` jumıs islewi ushın qolaylastırıp alıw maqsetinde 27 million 451 mın` swmlıq qayta rekonstruktsiya ha`m qurlıs-mantajlaw jumısların a`melge asırdı. Son` xalıqtın` talap xa`m mu`ta`jliklerin u`yrenip shıg`ıp 130 million 238 mın` swm ko`lemindegi Koreya, Kıtay ha`m Evropa ma`mleketlerinde islep shıg`arılg`an zamanago`y texnalogiyalar alıp kelip ornattı. Na`tiyjede bu`gingi ku`ngi kelip bul orında bir neshe tu`rdegi kolbasa, makaron, pesheniye ha`m konditor o`nimleri islep shıg`arıp, ishki bazarlarımızdı ta`miyinlemekte.

Ekonomikalıq reformalardı en jaydırıw barısında o`nim jetistiriw ko`lemin arttırıw menen birge olardı qayta isleytug`ın o`ndirmslik ka`rxanalar ashıwg`a da ayrıqsha itibar qaratılmaqta.

Jaqında g`ana No`kis qalasında Kipr ma`mleketinin` «Akofom» kompaniyası menen birgelikte terini qayta isleytug`ın qospa ka`rxanasının` iske tu`skenligi de bunın` ayqın da`lili.

Qospa ka`rxananın`, ulıwma bahası 10 mlrd sumnan ziyat bul ka`rxanada ha`zirshe 720 million swmlıq qurlıq-mantajlaw jumısları a`melge asırıldı. Ka`rxanada o`ndirislik shıg`ınlardı ziyansızlandırıw boyınsha sanitariyalıq talaplardın` tolıq orınlanıwın u`lken a`xmiyet berilgen.

Jılına 240 mın` danadan aslam qaramal terisin qayta islew quwatına iye ka`rxanada 80 nen aslam jan`a jumıs ornının` sho`lkemlestiriwi xalıqtın` ba`ntligin ta`miyinlewge unamlı ta`sir ko`rsetedi.

Ka`rxananı maman qa`niygeler menen ta`miyinlewge, jumısshılar ushın qolaylı sharayatlar jaratıwg`a ayrıqsha itibar bermekte.

Keleshekte ka`rxanada qoy-eshiklerdin` terilerin de qayta islew ha`m 100ge jaqın jan`a jumıs orınların ashıw rejelestirip atır. Ka`rxananı shiyki zat penen ta`miyinlew ushın qala ha`m rayonlarda teri qabıllaw shaqapshaların ashıw belgilengen.

Ha`zirgi waqıtta ka`rxanada islep shıg`arılg`an o`nimlerdi eksport etiw ushın Italiya, Turkiya ha`m Roosiya ma`mleketleri menen sha`rtnamalar du`zilmekte.

Bazar ekonomikası sharayatında usınday qospa ka`rxanalardın` ashılıwı xalıqtın` iyeligi ushın xızmet etip, birge islewi shen`berinin` ken`eyiwine, «Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik jılı» ma`mleketlik bag`darlamasının` tabıslı a`melge asırılıwına ja`rdem etedi.

Prezidentimiz I.A.Karimov O`zbekistanda kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw arqalı to`mendegi u`sh a`hmiyetli ma`selenin` sheshiliwin na`zerde tutılıwın belgilep bergen edi:

1) jaqın bes-on jıl ishinde usı tarawda jalpı ishki o`nimnin` 50-60 % in islep shıg`arıwg`a erisiw;

2) bul tarawdı rawajlandırıw xalıqtı jumıs penen ta`miyinlew ha`m onın` da`ramatları o`siwinin` en` a`hmiyetli dereklerinen birine aylanıwı;

3) ma`mleketimizdegi siyasiy, ekonomikalıq ha`m sotsiallıq turaqlılıqtın` tiykarı esaplang`an kishi ha`m orta menshik iyeleri klasın qa`liplestiriw.

Bul bolsa ekonomikalıq ba`sekinin` rawajlanıwın, tutınıw bazarın tovarlar ha`m xızmet tu`rleri menen toltırıwdı, sonday-aq jeke isbilermenliktin` ken` qatlamın jaratıwdı talap etedi. Usılardı esapqa alıp, bu`gingi ku`nde Respublikamızda to`mendegi ma`selelerdi sheshiw lazım:

- xalıqtın` ken` qatlamların bazar xızmetine alıp kiriw, olardag`ı bag`ıwshılıq, tutınıwshılıq psixologiyasın saplastırıw, arnawlı jeke isbilermenlik, kishi biznes penen aktiv shug`ıllanıw qa`lewin (qızıg`ıwshılıg`ın) oyatıw;

- awıl xojalıg`ındag`ı ekonomikalıq qatnasıqlardı tu`pten jan`alaw, diyxan ha`m fermer xojalıqlarının` xızmetin ja`nede rawajlandırıw ha`mde olardın` sanın mu`mkinshiligi barınsha ko`beytiw, aymaqlarda kishi ka`rxanalar sho`lkemlestiriw jolı menen waqtınsha jumıssız ju`rgen adamlardı qosımsha jumıs orınları menen ta`miyinlew;

- regionda bazar mu`na`sebetleri ha`m infrastrukturanı jedellestiriw, ekonomikalıq ba`sekini rawajlandırıw ushın shart-sharayatlar jaratıw;

- respublika xalqının` o`sip baratırg`an talap ha`m mu`ta`jliklerin tolıg`ıraq qanaatlandırıwg`a xızmet etiwshi ekonomikalıq ha`m sotsiallıq sharayatlardı jaratıw;

- ko`rsetiletug`ın xızmetler tu`rin ha`m da`rejesin keskin arttırıw, bank, auditorlıq, konsalting ha`mde tu`rli da`lda`lshılıq xızmetlerdi ha`zirgi zaman ilim ha`m texnika jetiskenlikleri tiykarında joqarı da`rejede sho`lkemlestiriwdi ta`miyinlew;

- ka`rxanalardı basqarıw na`tiyjeligin arttırıw, olardın` ekonomikalıq jaqtan g`a`rezsiz bolıwların ta`miyinlew ushın sharayatlar jaratıp beriw;

- orınlarda islep shıg`arılıp atırg`an o`nimler tu`rleri ha`m ko`lemin bazar talaplarına muwapıq an`satlıq penen maslastıra

alatug`ın tutınıw bazarın tovar menen toltırıp, eksport ushın tovar shıg`ara alatug`ın kishi ka`rxanalardı du`ziw.

Bizge ma`lim, respublikada miynetke qa`biletli xalıqtın` 65,3 protsenti awıllıq jerlerde jasaydı. Bul awıllıq orınlarda isbilermenliktin` rawajlanıwı ushın ju`da` u`lken imkaniyatlar bar ekenligin ko`rsetedi. Sonın` menen birge, awıl xojalıq o`ndirisinde ba`nt bolg`an artıqsha jumıs ku`shlerin xızmet ko`rsetiw, qayta islew ha`m sol sıyaqlı bag`darlarg`a qayta bo`listiriw kerek. Awılda isbilermenlikti, onın` kishi biznes formaların rawajlandırıw menen baylanıslı tu`rli basqarıw da`rejelerinde sho`lkemlestiriwshilik-ekonomikalıq ma`selelerdi sheshiw en` baslı ma`seleler qatarına kiredi.

Bul maqsetlerdi a`melge asırıw ushın ma`mleketimiz ko`leminde to`mendegi ma`selelerdi sheshiw lazım:

- bazar ekonomikası sharayatında isley alatug`ın kadrlar tayarlaw ha`m olardın` qa`nigeligin arttırıw;
- aymaqlarda haqıyqıy isbilermenlik ortalıg`ın jaratıw;
- kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti finanslıq jaqtan qollap-quwatlaw;
- kishi biznes ha`m isbilermenliktin` huqıqıy bazasın bekkemlew;
- kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti texnologiyalıq u`skeneler menen ta`miyinlewdi qollap-quwatlaw;
- reformalar na`tiyjelerin reklama ha`m xabar xızmetleri quralları arqalı ken` massag`a jetkeriw.

Isbilermenlik xızmetinin` rawajlanıwında salıq ha`m sawda tarawlarındag`ı ma`mleketlik siyasat a`hmiyetli rol` oynaydı. Izertlewlerdin` ko`rsetiwinshe usı tarawdag`ı sheklewler kishi biznestin` rawajlanıwındag`ı bir qatar mashqalalardın` ju`zege keliwine sebep boladı. Soraw o`tkerilgen isbilermenlerdin` 75

protsenti finans-kredit, 69 protsenti materiallıq-texnikalıq resurslar menen sawda islewdi jaqsılaw za`ru`rligi haqqında pikir bildirgen. Sonlıqtan reformalardın` ha`zirgi basqıshında bul tarawlarda isbilermenlikke tosqınlıq etip atırg`an faktorlardı analizlew ha`m olardı bazar talapları shen`berinde bahalaw ayrıqsha a`hmiyetke iye.

JUWMAQLAW

O`zbekistanda a`melge asırılp atırg`an ekonomikalıq reformalarda menshik formalarının` rawajlanıwı ushın joqarı da`rejedegi imkaniyatlar jaratılmaqta. a`sirese, menshik formaları ishinde ayrıqsha a`xmiyetke iye bolg`an kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik xızmetin rawajlandırıw menen baylanıslı bolg`an protsessler tezlik penen a`melge asırılmaqta.

Respublikanın` sotsial-ekonomikalıq rawajlanıwında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik xızmeti menen shug`ullanıw ushın jaratılıp atırg`an qolaylı sharayatlar ha`m imkaniyatlardan maqsetli paydalanıw barısında alıp barılıp atırg`an jumıslar ko`lemin usı bu`gingi ku`n talaplarınan kelip shıg`adı.

O`zbekstan Respublikası Prezidentinin` 2003 jılda qabıl etilgen Pa`rmanında «O`zbekstan ekonomikasında jeke sektordın` u`lesi ha`m a`hmiyetin teren`nen asırıw boyınsha ilajları haqqında» bolıp, onda usı jeke isbilermenlikti elede rawajlandırıw, onı basqarıw printsiplerin jetilistiriw, olardın` jumıslarına joqarıdan aralasıwın qadag`alap ha`m usınday protsesslerge itibarlı bolıw kerek ekenligin atap o`tilgen.

O`zbekistanda bazar ekonomikası qatnasıqların qa`liplestiriwde kishi biznes ha`m jeke ka`rxanalardın` rawajlanıwı, ekonomikanın` en` tiykarg`ı tarawlarına kishi biznestin` jaratılıwı ha`m bazar sharayatlarına onın` tezlik penen maslasıp barıp atırg`anlıg`ı guzetilmekte. Bunın` na`tiyjesinde ekonomikanın` quramındag`ı buwınlarında sezilerli qatnasıqları unamlı tu`rde o`zgermekte.

Respublikamızda kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sub`ektleri joqarı ko`rsetkishlerde o`spekte. Bunın` na`tiyjesinde, respublika ko`leminde qosımsha jumıs orınları ashıldı ha`m xalıqtı jumıs penen ta`miyinlep, sotsiallıq ma`selelerdin` sheshiliwine a`meliy jaqtan ja`rdem berildi. Ma`selen jan`a o`ndiris ob`ektlerin iske tusiriw, ha`rekettegi ka`rxanalardı ken`eyittiriw ha`m rekonstruktsiyalaw esabınan a`o`hq jan`a jumıs orınları jaratılıp bul ko`rsetkish 101,0 % ke orınlandı. Kishi ka`rxanalar ha`m mikrofirmalardı sho`lkemlestiriw esabınan 20980 jan`a ka`rxanalar jaratılıp bul ko`rsetkishte 100 %ke orınlandı.

Jeke ta`rtiptegi isbilermenlikti rawajlandırıw esabınan n`n`0w jan`a jumıs orınları jaratılıp bul ko`rsetkishte 100% ke  orınlandı. Respublikamızdag`ı agrar rayonlar qatarına kiretug`ın To`rtkul rayonında kishi ha`m jeke isbilermenlik ushın qolaylı sharayat jaratılg`anlıg`ı sebepli, To`rtkul rayonındag`ı paxta tazalaw ka`rxanası ja`ma`a`ti, rayondag`ı «NAMUKA» mashina traktor parkının` qarawsız jatqan binasına 20 mln sum qarjı ajıratıp onı rekonstruktsiyalap, tawıqshılıq firmasına aylandırıldı. Firmag`a 47 mln sumlıq zamanago`y texnologiyalar alıp kelip ornatılıp, firma bugingi kunde jergilikli kishi bazarlarg`a da`slepki parxez go`sh o`nimlerin islep shıg`ardı.

O`zbekistanda kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik xızmeti menen shug`ullanıw ushın jaratılg`an shart-sharayatlar ha`m imkaniyatlardan na`tiyjeli paydalang`an jag`dayda, olar xızmetlerin sem`ya  ag`zaları qatnasıwında yamasa basqa dereklerdin` esabında sho`lkemlestiriw mexanizmin qollanbaqta ha`m keyingi waqıtlarda bul tarawlarda sem`yalıq quramında da xojalıq jurgiziwge ayrıqsha itibar qaratılmaqta. Bul ta`biy protsess, a`lbette, sebebi kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik penen shug`ullanıwshı ha`r bir isbilermennin` xızmeti en` aldı menen insanlar arasında o`z ara isenimge, istin` ko`zin biliwge qaratılg`an boladı. Bunday jag`dayda isbilermen, birinshi na`wbette, o`zi bilgen, tanıg`an adamg`a suyenedi. Sonın` ushında isbilermenlik xızmeti menen shug`ıllanıp atırg`an biznesmenler ushın adamlardı jumısqa tartıwda adaspawı, xızmetkerler miynetin basqarıw ha`m sho`lkemlestiriwde tan`law huquqınan paydalanıw maqsetke muwapıq bolıp, bunnan isbilermennin` o`zi ulken ma`p ko`redi.

Ha`zirgi ku`ndegi tiykarg`ı maqset, sanaattı qayta islew jan`a texnologiyalarg`a su`yengen materiallıq o`ndiris tarawlarında olardın` sanın ko`beytiwden ibarat. Sebebi, sanaat ka`rxanalarının` rawajlanıwı respublika ekonomikasın ko`teriwde sheshiwshi a`xmiyetke iye bolıp, O`zbekistanda bunın` ushın barlıq imkaniyatlar ha`m resurslar jeterli. Usı kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik iri ka`rxanalar menen tıg`ız baylanısqan halda juda` ko`plegen jumıs orınların sho`lkemlestiriw mu`mkin. Bir g`ana iri sanaat ka`rxanası aymag`ında, onın` ushın ja`rdemshi sıpatında onlag`an, juzlegen kishi ka`rxanalardın` juzege

keliwi ha`m bunnan ma`mlekettin` ekonomikası ulken ma`p ko`riwi ekonomikası rawajlang`an ma`mleketler mısalında ko`riwimiz mu`mkin.

O`zbekistan Respublikasında kishi ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw tiykarında a`melde menshiklik toparların qa`liplestiriw en` za`ru`r sotsial-ekonomikalıq a`xmiyetke iye. Sonlıqtanda, ekonomikanı erkinlestiriw ha`m reformalardı elede teren`lestiriw jag`dayında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw en` baslı wazıypa etip belgilengen. Usı wazıypanı a`melge asıvrıw maxsetinde, hukumetimiz ta`repinen bir qansha nızam ha`m qararlar qabıl etildi. Usı nızam ha`m qararlarg`a tiykarlanıp kishi biznes ha`m jeke ka`rxanalardı rawajlandırıw maxsetinde Axborot-konsalting xızmet ko`rsetiw orayları ha`m Biznes-inkubatorlar sho`lkemlestirildi. Sonday-aq, isbilermenlerdi finanslıq jaqtan qollap-quwatlaw ushın byudjetden tısqarı fondlar qarjıların jumsaw jaqsı jolg`a qoyılg`an. Kishi ha`m jeke ka`rxanalardı rawajlandırıwda xalıq aralıq finanslıq mekemeler menen birgelikte islesiwdi ku`sheytiw ha`m isbilermenlikti rawajlandırıw ushın ishki ha`m sırtqı finanslıq dereklerdin` qarjıların tartıwdı elede janlandırıw lazım bolıp tabıladı.

Joqarıda keltirilgen mag`lıwmatlarg`a tiykarlanıp, ka`rxanalardı menshiklestiriw na`tiyjesinde o`ndiristi rawajlandırıwda, respublikamız ekonomikasında kishi biznes ha`m jeke isbilermenliktin` rolin jetilistiriw maqsetinde to`mendegi juwmaq ha`m usınıslardı keltiriwimizge boladı:

1. Elimiz ha`m onın` aymaqlarında ja`ne de qolay biznes-ortalıg`ın jaratıw;

2. Jeke menshiktin` u`stinligin bekkemlewge qaratılg`an nızam hu`jjetlerin jetilistiriw ha`m bunda isenimli kepilliklerdi ta`miyinlew;

3. Isbilermenlikke ko`birek erkinlik beriw, ma`mlekettin` basqarıw funktsiyaları ha`m ruxsat beriwshi normaların qısqartıw, byurokratlıq tosıqlar ha`m irkinishlerdi alıp taslaw;

4. Kishi biznes sub`ektlerinin` finans-kredit ja`ne shiyki zat resurslarınan, olar islep shıg`aratug`ın o`nimlerge ma`mleketlik buyırtpalar beriliwinen ken` paydalanıwdı ta`miyinleytug`ın bazar quralları ha`m mexanizmlerin engiziw;

5. Ma`mleketlik ha`m qadag`alaw uyımlarının` isbilermenlik sub`ektlerinin` finans-xojalıq jumısına aralasıwın keskin qısqartıw;

6. Kishi ka`rxanalardı du`ziw ja`ne kishi ka`rxanalar ha`m isbilermenlerdi dizimnen o`tkeriwdin` ta`rtip-qag`ıydaların ja`ne de a`piwayılastırıw;

7. Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik salası ushın salıq ha`m basqa da to`lemler boyınsha ja`ne de qolaylı mu`mkinshilikler jaratıw, jen`illikler ha`m preferentsiyalar beriw, esap beriw sisteması ha`m finans, salıq ja`ne statistika uyımlarına esabatlar tapsırıw mexanizmin jetilistiriw ha`m unifikatsiyalaw;

8. Kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sub`ektlerine kreditler beriw mexanizmin bunnan bılay da jetilistiriw ja`ne olardın` ko`lemin arttırıw, birinshi gezekte, investitsiya maqsetlerine, baslang`ısh kapitaldı qa`liplestiriwge kreditler ajıratıw, o`ndiristi modernizatsiyalaw ja`ne texnologiyalıq jan`alaw ushın qısqa ha`m uzaq mu`ddetli kreditler beriw;

9. Kishi biznesti rawajlandırıwg`a sırt el investitsiyaların, ba`rinen burın, xalıq aralıq finans institutlarının` kreditlerin ha`m tikkeley investitsiyaların ken` tartıw ja`ne bag`darlaw;

10. Sanaat tarmaqlarında kishi biznes ha`m jeke isbilermenlikti rawajlandırıw ja`ne joqarı texnologiyag`a tiykarlang`an zamanago`y o`ndirislerdi sho`lkemlestiriw ushın ken` imkaniyatlar jaratıw, kishi biznes ha`m jeke isbilermenlik sub`ektleri ta`repinen o`ndiriske innovatsiyalıq texnologiyalardın` engiziliwin xoshametlew;

Joqarıda keltirilgen juwmaq ha`m usınıslar respublikamızda ka`rxanlardın` menshiklestiriliwinde ha`m olardı jetilistirip barıwda esapqa alınsa o`zinin` unamlı na`tiyjelerin beredi.

PAYDALANILG`AN A`DEBITLAR DIZIMI

1. Wzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.-T.:Wzbekiston, 2011

2. Wzbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2008.

3. Tadbirkorlik sub`ektlarini davlat rwyxatiga olish va hisobga qwyishning xabardor qilish tartibi twg`risidagi nizomga wzgartish va qwshimchalar kiritish twg`risida” Wzbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1513-sonli qarori (2011 yil 28 mart).

4. “Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirishga doir qwshimcha chora-tadbirlar twg`risida” Wzbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4354-sonli Farmoni (2011 yil 24 avgust).

5. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining «Mikrofirmalar va kichik korxonalarni rivojlantirishni rag`batlantirish borasidagi qўshimcha chora-tadbirlar tўg`risida» PF – 3620-sonli farmoni (2005 yil 20 iyun`).

6. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining “Tadbirkorlik sub`ektlarini huquqiy himoya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari twg`risida”gi PF-3619-sonli Farmoni (2005 yil 14 iyun).

7. Wzbekiston Respublikasi Prezidentining “Wzbekiston Respublikasining 2010 yilgi asosiy makroiqtisodiy kwrsatkichlari prognozi va Davlat byudjeti parametrlari twg`risida”gi PQ-1245-sonli Qarori (2009 yil 22-dekabr).

8. O`zbekiston respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2012-yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2013-yilga mo`ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo`nalishlariga bag`ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma`ruzasi Xalq so`zi gazetasi 2013 yil 19 yanvar`.

9. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir. – Prezident Islom Karimovnin`g Wzbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatinin`g qwshma majlisidagi ma`ruzasi // Xalq swzi, 2010 yil 28 yanvar`.

10.Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini

yanada yuksaltirishdir. – Prezident Islom Karimovning 2009 yilning asosiy yakunlari va 2010 yilda Wzbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor ywnalishlariga bag`ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma`ruzasi // Xalq swzi, 2010 yil 30 yanvar`.

11. Karimov I.A. “2012 yil vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga kwtaradigan yil bwladi” -Toshkent: «Wzbekiston», 2012.

12. Xodiev B.Yu, Kosimova M.S., Samadov A.N Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. –T.: TDIU, 2010.

13. Bekmurodov A.Sh. va boshqalar «Wzbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash ywlida» Ekspress-prospekt. T.: Iqtisodiyot, 2009.

14. Bekmurodov A.Sh., Berkinov B.B., Usmonov B.B., Hamidov O.M., G`afurov U.V. va Ne`matov I.U. «Wzbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash ywlida» Ekspress-prospekt. T.: Iqtisodiyot, 2009.–5 b.

15. Bekmurodov A.Sh., G`afurov U.V. «Wzbekiston – iqtisodiyotni modernizatsiyalash hamda islohotlarni chuqurlashtirishnin`g yangi va yuksak bosqichi ywlida» T.: Iqtisodiyot, 2008. – 126 b.

16. Bekmurodov A.Sh., Gimranova O.B., Shamshieva N.N. «Ommabop iqtisodiyot: mohiyati va asosiy tushunchalari» Ilmiy-ommabop qwllanma. T.: Iqtisodiyot, 2009. – 92 b.

16. Bekmurodov A.Sh., G`afurov U.V. Wzbekiston – iqtisodiyotni modernizatsiyalash hamda islohotlarni chuqurlashtirishnin`g yangi va yuksak bosqichi ywlida. T.: Iqtisodiyot, 2008. – 126 b.

17. Taymuhamedov I. “Bank ishi” T.: TDIU, 2005 yil Rossiyada chop etilgan darsliklar.

18. Sviridov O.Yu. “Den`gi, Kredit, banki”. M.: IKTs Mart Rostov, 2004 g.

19. O.I.Lavushin «Den`gi, Kredit, banki» Moskva 2010 g

20.Wzbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining mustaqillik yillaridagi (1990-2010 yillar) asosiy tendentsiya va

kwrsatkichlari hamda 2011-2015 yillarga mwljallangan prognozlari: statistik twplam. – T.: “Wzbekiston”, 2011.

21. Kasimova M.S., Yusupov M.A., Ergashxadjaeva Sh.J. Marketing. T.: TDIU, 2010.

22. Wzbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovnin`g «Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va kuchli fuqarolik jamiyati barpo etish – ustuvor maqsadimizdir» hamda «Asosiy vazifamiz – Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir» nomli ma`ruzalarini wrg`anish bwyicha Wquv-uslubiy majmua – Toshkent: Iqtisodiyot. - 2010. – 331 bet

23. Wzbekiston iqtisodiy axborotnomasi jurnali 2006-2010 yil sonlari.

24. Bozor, pul va kredit jurnali 2006-2011 yil sonlari.

25. Xodiev B.Yu, Kasimova M.S., Samadov A.N Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. –T.: TDIU, 2010

26. G`ulomov S. «Tadbirkorlik va kichik biznes» Toshkent 2002

27. Ibodova D. Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish ywllari. - Ekonomika i klass sobstvennikov, №3,2003,

28. Ishmuxamedova L. A «Maliy biznes i predprinimatel`stvo» Toshkent 2006

29. Jwraev A., Tashmatov Sh., Abduraxmanov O. «Soliqlar va soliqqa tortish» Toshkent–«Norma». 2009g.

30. Ishmuxamedov A.E., Sunnatov M.N., Eshov M. P. «Bozor qtisodiyoti va biznes asoslari»– T.: 2005 144 b.

31. Shirokov B.M. «Maliy biznes: finansovaya sreda predprinimatel`stvo» - M.: Finansi i statistika, 2006

33. Samadov A,N., Ostanaqulova G.N. Kichik biznes va tadbirkorlik. T.: Moliya-iqtisod, 2008.

34. Qosimova M.S., Samadov A,N. Kichik biznes va tadbirkorlik. T.: Wzbekiston yozuvchilar uyushmasi, 2005.

Internet saytlar:

1. http://www.cer.uz
2. http://www.review.uz
3. http://www.federalreserve.gov
4. http://www.imf.org
5. http://www.nalog.uz
6. http://www.mf.uz
7. http://www.tfi.uz
8. http://www.gov.uz
9. http://www.expert.ru